

stricken zijn, doodelijk maakt; het is samen-
geesteld uit kruiden en sappen die op zich zelf
niet giftig zijn, de kracht is magisch; zie
Measa, 76, 16, 37; *mole nakoni mymoso*, ge-
sterven, aangevat door vergif; *tandanya wa-*
panoso, *maoe kono sakodi*, *matemo*, hij heeft
zijn lans vergiftigd, al raakt ze maar even,
dan sterft men; *panoso ngoedjoerya*, zijn mond
is tooverkrachtig (zijn woord is pakkend),
sangadi i Tama manto'oka kita, *nepa majoe*,
maka panoso ngoedjoen, alleen als Oom het
ons zegt, zal het pas duidelijk zijn, want zijn
mond is tooverkrachtig; *manoso*, werkzaam,
v. vergiften of toovermiddelen, giftig, *ne*
moedjama gajangi seloe, *manoso*, raak die kris
niet aan, ze is giftig, *manjani mamposje-*
reka pakoli noe inerya, *manosono nakita*
nlaoe, hij weet met de toovermiddelen zijner
moeder te werken, men heeft gezien dat ze
werkdarm zijn.

(Een ander *moso* en *panoso*, zie *joso*.)
mosoe (versch. st. *osoe*, vgl. *tosoe*, dus v. vern-
derd v. d. afstand), nabij, dicht in de buurt,
bijna; *be bora mosoe oer malori*, denk niet
dat er dichtbij water is, 't lijkt er niet naar;
mosomo nato o, bijna had hij het gezegd;
melinda tooe setoe, *mampopali kamoso joep*,
zij zijn verbuisd om in de nabijheid van het
bosch te komen, *mampakamosoe*, in de nabij-
heid brengen, dichtbij brengen, *pakamosoe*
molaenda, kom vlak bij zitten; *manjkamo-*
seka, voor iets, ter wille van iemand in de
nabijheid blijven, *ane be noekoto da maroo*,
jakeo da mangkamosoeka, als gij niet thuis
kunt blijven, dan zal ik er voor in de buurt
blijven.

mampamosoki, trachten naderbij te komen,
willen benaderen, *mampamosoki roenunjo-*
roe, *merali mosoe roenunjoen imbuja*, het
naderd de 3000, zodat het bedrag bijna 3000
is; *manimosoki*, benaderen, in de nabijheid
komen van, *ne noerai anangodi mauli-*
mosoki opoe, laat niet toe dat de kinderen
dicht bij het vuur komen, *monimosoket kita*,
malimbos siko, *siko kaputuwaka*, we komen
naderbij, gaan om je heen zitten, we zoeken
bescherming bij je; *mombemosoe*, dicht bij

elkaar zijn, *kogekoe setoe mombemosoe gaga*,
die kokospalmen staan te dicht bijeen.

mota, zie *pota*.
motosi (misch. v. *roto*, de oorspr. bet. is dan
„zwellen”, misch. v. *l. oto* (MS.)); *memo-*
tos, kloppen, steken, eenigszins op en neer
gaan, v. e. zweer of puit, die bijna rijp is,
van pijnlijke of ziele plaatsen op het lichaam,
van het kloppend gevoel bij verhoogden
bloeddruk; *memotosi nyisike*, *nakoni noe*
oel, mijn tanden kloppen, de worm zit er in.
mo wo (uit *mau*, st. *auca*, O. Jav. *uñh*, Mal. *bat*,
Mad. *baah*, Soend. *gjaah*, Mak. *a'ba*, Fij. *oel*),
oer moro of alleen *moro*, stortvloed, plotsel-
linge rijzing v. h. peil eener rivier, door
zwarte regens, *moromo koro n Tomasa*, er is
stortvloed in de Tomasa. Daar het water v. c.
stortvloed kond is, heeft *moro* ook de bet.
„afgekoeld” getregen, *moromo kindu*, *da*
konjo, de rijst is afgekoeld, ze zal stijf
worden, *pakamomo doei*, *nepa dainoe*, laat
de sagopap afkoelen en drink ze dan op.

mo wo, uitgedroogd, voos, vergaan, *moromo*
kadije se'i, dit stuk hout is vergaan, *moromo*
pae, *masana raponkadije*, de rijst is vergaan,
ze wordt tot stof als ze gestampt wordt, *pae*
roentale oer moromo, *beno madago rapo-*
ini, rijst van twee jaar geleden is voos
geworden, ze is niet meer als zaai-rijst te
gebruiken, *sanga ngkoey moromo*, *masae*
gaga nepa ndakae, de gemberwortels zijn
voos geworden, het heeft te lang geduurd
eer ze zijn uitgegraven.

mpa'a (vgl. *mpala*, [2. *paat*]) en *roempa'a*, het
geluid van iets dat in iets anders wordt
gedreven en daarin blijft steken; *menpa'a*,
mpa'a kaji ri roto oeso noe lagjira, de
jachtspoor drong in de ribbenkast van het
hart, *menpa'a mala nifopoe ri arca boi*,
de blaasroerijl drong in den schouder van
den aap; voor de bet. uitsteken, nr. boven,
naar onderen of dwars, van *menpa'a*, zie
1. *pa'a*.

mpapaas, n. v. e. boom.
mpala (vgl. *mpa'a*, *pala*, [2. *paat*]) pats! plof!
geluid van iets dat openspringt, ontploft of
tegen iets aankomt; *mpala mabote worta*,

pata, sprong de schuimbel uiteen; *roempala*
utae momborempongi, *pata*, kwamen de
steenen tegen elkaar; *mompala*, opensprin-
gen, met een klap tegen elkaar stooten, bv.
twee tollers, *mompalat parayep*, de vogel-
verschrikker maakt leven, *mompalamo tooe*
mole, *meboto komponja*, *osomo*, de doode is
opgezwongen, zijn buik is opgegebarsten,
hij was rot, *mompala samponji*, *ndapangya-*
lani, de buik paf als er een slaghoedje
op gezet is; *sampala meboto worta*, met een
pats sprong de schuimbel.

mpate, zie *pate*.
mpenake, pr. t. v. *mandake* (bergklimmen).
mpilo-mpilo, of *mpimpi*, ook *mpilonja*
(Nep. Bad. *pimpilo*, plaatsjes van koperbijk,
bevestigd onder aan den grooten kraag dien
de priesters draagt, bij zekere functies; vgl.
pimpilo, figuurtjes van hout of van koper,
die gebruikt worden bij het verwijderen van
ziekten; ze stellen de ziekten voor die moeten
verwijderd worden.

mpindi, zie *pindi*.
mpinja of *pinja* (uit *pi*- en *se* „één”; vgl. *pisa*
en *Jav. Bis. Ramp. Bik. pisen*, Ibn. *pitan*,
Ill. *phasan*, Tag. *minsan*, Ibat. *minsi*), enkel,
alleen, slechts, niet meer dan, [pas, net], *dja*
roo mpinija moana, *mlateno*, ze had nog maar
alleen, [niet] haar kind ter wereld gebracht
en stierf toen al, [vija] *molemda mpinija*,

N. ND. NDJ. NG. NGG. NGK. NJ. NT. NTJ.

(Soms is het niet uit te maken of een stamwoord begint met *d*, *r* of met *nd*, met *dj* of met *nij*,
met *g* of met *ngg*, met *k* of met *ngk*, met *t* of met *nt*; wat men niet vindt op de niet
gepenseleerde bejagers zoeken men dus op de gepenseleerde en omgekeerd.)

na, pr. = *B. da* (aanduiding van het futurum).
njamo na ngkarete, al is het ook dat ze door-
wachten.

naa (vgl. *naat* (enz.)): *menaa*, tot bewustzijn
komen, tot leven komen, *menaa matenja*, hij
slaat de oogen op, *menaa wroja*, het wordt
weer lichte maan, *ana ngkoese ana nepa nita-*
poena, *bare'ipit menaa matanja*, de jongen
v. h. buiteldier hebben de oogen nog niet
open als zij pas geboren zijn, *silo da menaa*,
bei mule upoe, gij moet wakker blijven, opdat

mole moeni, hij was nog maar net gaan
zitten, of hij stond weer op, *bare'ipa bangke*
anako, *nepa molaenda mpinja*, mijn kind is
nog niet groot, het kan nog maar [niet] zitten,
ane nanjiani nlae somdo, *dja Poa mPala-*
boeroe mpinja, wie bij het volk bekend is,
dat is alleen P. mP., *sare manjoni kin-*
anja bare'e, *podo manginoe bare mpinja*,
hij heeft niet eens zijn rijst opgegeven, alleen
maar palmwijn gedronken, *mpinja ndakita-*
saka, *sindjaemo*, nauwelijks was hij opge-
merkt, of hij was er ook al.

minja, pr. t., maal, keer, laag (v. opeen-
liggende dingen), *saminja*, één keer, één
laag, één verdieping, één trede, *nyala*,
lima minja (Tor. III, 687, 249), kluit vijf
trede op, *minja laginpesaka*, opeens ont-
waren we.

1. *mpiri*: *kampiri*, flikkerend, blinkend, ko-
mpiri *sangpuri*, de plaatskoperen horens
blinken; *sangpuri kita*, opeens flikkerde de
bliksem; *tegapompiri wrojaara*, het goud
schitterde voortdurend.

2. *mpiri*, To Wana: *mpiri* = B. *impia* (wan-
deer); *impiri kasjinoo*, wanneer zij ge-
aangekomen?

mpoja, P., zwager, schoonzuster, w. t. v. *era*,
mpoo-mpoo, PmB., n. v. e. kruid.

mpoteji, pr. t., vervorming van B. *mpotimili*
(zie 2. *tal*), aan weerszijden.

het vuur niet uitga; *kaikakoe doi*, *da koso-*
mpoka indakoe, *da naganan ridjako*, geef
mij geld, dat ik er mijne schuld mee betaal,
opdat mijn gemoed opleve; *penaa ngKodina*,
de oorsprong der K.; *penaa ne'jore*, blijf
goed wakker, slaap niet.

minaa, goed bij bewustzijn, helder, *tulinga-*
nin manaa, zijne ooren hooren gijn, *oe manaa*,
helder water, *noe manaa*, blinkende kralen;
silo angis mata kinanjan, de avondster
schittert helder; *manjkenaa si tooe madjoe'a*,

1. *njaoe*, 1. *moe*, zelf, al. is het dat, al zou(den) er, *nano maria inboe ri tasi, perat*, *oeraka*, al zouden er nog zooveel water-geesten in de zee zijn, laten zij zich voortverstoren (om onschadelijk te zijn), *nemo nida-koedja*, *be koedja*, al wordt er wat ook met mij gedaan, ik geef er niet om.
- nanpa**: *monampi*, zie 1. *somp*.
- nanpali**, zie *tampali*.
- nanpalo**, zie *palo*.
- nanpe**, zie 1. 2. *tampe*.
- nampi**: *monampi*, zie *tempi*.
1. **nampoli**, *PmB*, n. v. e. kruid.
2. **nampoli**, zie *tampoli*.
1. **nana** (*Austron.*), etter; *menana*, etteren; *kenana*, met etter er aan.
2. **nana**: *manana*, zie *sana*.
3. **nana**: *monana*, zie *lana*.
- nanaka** (*Mad.*), *nanaka*, [nangkai]; wresch door 't Par. in het B. gekomen, zuurzak, *Anona muricata*, Cl. 245, in M. Seibes nog niet lang ingevoerd, de vruchten worden rijp gezeten, onrijp als groente gekookt; ook strikijmpedak, wat beter overeenkomt met de oorspr. bet. v. h. woord).
- nanasi** (uit het Mal. *nénasi*), *Ananassa sativa*, Cl. 218, *anana*, in M. Seibes nog niet lang bekend; in Todjo worden de bladvruchten als garen gebruikt; *nanasi bengga*, Todjo, n. v. e. kriad.
- nanajo**, betz. als *lanajo* en *nanngo*.
- nanga** (*Tomb. id.*) of *roet*, groote soort rotan, maar weinig bruikbaar, daar ze spoedig afbreekt; *nanga roni*, een variëteit; het merg van *nanga* is eenigzins bitter, de bladeren dienen tot dakbedekking; *penanga*, de rotan waarmee de dekbladen aan de dakparren worden gebonden; *monpangga*, *nananga*, dekbladen aan de dakparren binden; *ndinai laoro*, *ndajompenangka atu*, rotan wordt geschnipt, om daarmee dekbladen vast te binden.
- nannga** (uit het Par.), de *pangka*-boom en -vrucht, *Artocarpus integrifolia*, Cl. 348, hier en daar aangeplant.
- nanngati**, *panngati*, zie *sangga* (r).

nanngi (*Noet. id.* 1), pr. t. onderwereld, dooden verblijf, *parali m. inoelo*; sommigen beweren dat *nanngi* de plaats is waar de zielen der dooden komen, als haar verblijf in Torate ten einde is. Tor. II, 115.

lanuwa nupulati,

ne lundu lai nanngi;

lanuwa nakandale,

ne lundu ri torate.

levengeseet, laat ons heengaan,

blijf niet in de onderwereld;

levengeseet, laat ons weggan,

blijf niet in 't doodenrijk.

nanngo (vgl. *lanajo*, *nanajo*), *nanngo* en *ma-*

nanngo, lang en dun van vorm, lang en

mager, te veel uit de kluiten gegroeid; *ganji*

nanngo, een lange, smalle tol.

nanngoli, zie *goli*.

nanngi (*Mal. Jav. mēnang*, *Austron.*); *menangi*,

overwinnen, de sterkste zijn, het laatste woord

hebben, zijn zin krijgen, *anoe menangi*, *sia*

monjo, wie het wint, die heeft gelijk; *ma-*

(nga)nanngi, overwinnen (tr.), *koelanji sika*,

maka bariemo masono, ik heb het van je

gewonnen, want je geeft geen antwoord meer,

maoe samboedja pompon-moe, *be da noenanji*

jakoe, al heb je nog zooveel te zeggen, je

wint het toch niet van me, *nanangi mbo-*

janja, *ndunjanja*, *ndunjanja*, overwonnen door

de maanden, dagen en nachten (de tijd bracht

me dat ...), *masarno pomboerongi nioe*

setoe, *nanangi mbojanja*, die lieden spreken

al lang niet meer met elkaar, dat heeft al

maanden geduurd, *juunangi*, overwonnen, ver-

slagen, de minste, degene die toegeeft, die

't niet kan uithouden, die 't aflegt, *pa-*

nanngimo jakoe, *nanangi ngkaso nupindja*

manai, ik kon niet meer, de verre van onze

reis was mij te machtig, *anoe panangi mije*

masala, wie het aflegt, die heeft ongelijk,

siko koekita maboya raja, *panangi inboe*, gij

zijt, zie ik goed van hart, nog meer dan mijne

moeder; *hoete manoto kiramanjijja*, het is

niet zeker of hij het vertoeren heeft; *manpa-*

1) In Van Hasselt's Wdbk. ten onrechte *nanngi* ge-

schreven, daarvoor in 't Fidi-taal door Prof. Kern

met Mal. een *langi* gelijk gesteld.

ponangi, tot overwinneling maken, tot zwijgen of tot toegereven brengen; *manangi* (intr.), weggan, vluchten (van velen tegelijk); *man-nangimo To Djoet mBoja*, *ri uriti niasi pana-njijja*, de lieden v. Dj-mB. zijn allen heen-gegaan, naar het strand zijn ze gegaan; *taoe nupanganjika mbatennja*, iend. v. wien zijne slaven zijn weggelopen; *manpanganji*, *manpanganjika*, het winnen door iets, iets hebben waardoor men het wint (iets tot overwinnaar maken); *joloemanjijja nupanganji*, met zijn huijen wint hij het, *dja langimoe nupenan-nyika*, met je schreien wint ge het maar aldoor, *anoe toet i ndapanganji ri toekaka-nya*, het jongere kind laat men overwinnaar zijn over het oudere (men trekt het voor), *anangodi ndapanganji ri inenji*, het kind laat men 't winnen van, laat men den baas spelen over zijne moeder; *monbanganji*, het van elkaar winnen, *noponbanganji* *noe jow-noenja*, hij en zijne makkers winnen het van elkaar.

Amp. sin ponangi, *pananginja kila*, *mit-jimo kila*, *tano tihorangi*, *makoelje nioe-ono sin*, *borosi toe nihananginja*, zij zijn overwinnars, wij zijn hunne overwinnelinge, wij zijn heengegaan, we konden niet meer, zij waren echt dapper, vele lieden hebben ze krijsgeslagen gemaakt; *nanngimo sin*, hij is verslagen, hij is de kluts kwijt, in de var.

pannga, geluid v. iets dat ploffend nedervalt; *weanangka*, plof!

tinangka, een groote doerian-soort, met langwerpig vrucht; *tanngika monangka ri tana*, *gori ngkabangkanya*, de l. plof op den grond, groot als ze is.

panngase, zie *sinangka*.

panngi, zie *tanngi*.

pango, *Amp.* = B. *ongo* (rijstwan).

nanngoe (Sob. id., Tag. Bis. Ilk. Bik. *lanngi*, Tr. *longo*), O. Jav. *Mg. langoe*, Negr. Bag. *nanngi*, Mong. *langoe*, Boeg. *janng*. Mak.

lange; *monangoe*, zwemmen, *monangoe bo-*

dja, krookdli-zwemmen, uiddrukking voor

het regelrecht opbrengen der belasting aan

Loewoe, zonder tusschenpersonen, Tor. I.

131; *ponangoe*, tijd, plaats, wijze van zwem-

men; *nakeni mponangoe*, hij zwom er mee

weg; *manponangoe*, met, om iets zwem-

men, *manponangoe laoro*, met een rotan-

lijen zwemmen (om die over een rivier te

spannen); *ri Kacengia panponangoe bo-*

oela, te K. kan men met een buffel over (de

Poso) zwemmen; *manangoe*, zich zwem-

mende naar iets begeren, *doanngoe ri sa-*

mbote koenangoeri, ik ben naar mijne prauw aan de overzijde gewoennen.

nanu (*Par. id.*, B. *nanu*, n. v. e. beekje „leven-maker“); *Amp. makinano*, *mangkinano*, levenmaken.

pr. t. a) *moeli*, *ne makaliora*, kinderen, maakt geen leven,

b) *nake*, *ine malinano*, kinderen, maakt geen leven.

nanoe (*Par. langoe*), *Amp.* = B. *belangi* (silarpalm).

nanita: *kinanata*, levenmakende, ruischende, van stemmen die tegelijk praten, roepen, zingen of weklagen, *ne kinanata monjin-mbi*, *broela da madjoa a da mui*; *napoele nioe-anngi*, maakt geen leven als ge buffels hoedt, dan worden de buffels ziek, de geesten komen naar ze kijken; *ne montana*, geen leven maken; *bari madjo jampeloemboerija*, *dja nupunantaka*, zij droegen het niet goed voort, zij praatten er maar door elkaar bij.

nananta, gedruisch, gesuis, zoals v. aankomenden regen, v. d. vleugelslag v. e. groeten vogel; *nanananta*, *monananta*, ruischen, suizen, *merinnanta oet*, *monanantanta neta*, het water ruischt, de waterval suist.

[pr. t. *nanita*, zie *lolaga*.]

1. **nanto**, Str. B. (uit het Par.); *monanto* = B. *molanto*, drijven, vloten.

2. **nanto**, pr. t. = B. *nanta*; *menanto*, leven maken, *menanto nator bakura*, de gouden steenen rammeleen, *menanto prado gajongji*, de ingestoken lanssen rammeleen, *menanto langi smingkindu*, de hemel dondert met flikkering.

a) *moeli*, *ne kinanto*, kinderen, maakt geen leven,

b) *ne makali-kuliora*, maakt vooral geen leven.

nantoe, een boom, het hout dient voor vaat-
tuigen.

1. *naoe*; *menaoe*, *monpanaoe*, zie 3. *laoe*.

2. *naoe* (Sai. *naoe*, Nap. Mor. *naioe*); PmB. *monaoe*, *kokipanaoka*, laten koken voor.

B. *inaoe* (uit *ninaoe*, het gekookte, vgl. *inangoe*), groente, toespj's, dierlijke zoowel als plantaardige; *mamjo'inaoe tangkojo*, paddenschoelen als toespj's gebruiken. Tor. II, 200.

3. *naoe* (vgl. 1. *maoe*, [2. *namo*], *njamo*, 1. *njaoe*), al is het maar, zelfs, *naoe maorngkoe*, *are'e koengge manghoni loka tase* (PmB.), al heb ik honger, ik wil geen rijpe pisang eten.

4. *naoe* (Loia. id., oud), pr. t., *manaoe* = B. *mangae*, droeg, lang (van tijd); *jeanti kjoie manaoe*, brengt droeg hout; *ba msaare*, *ba manaoe*, het duurt niet lang, na korten tijd, na 'oe (Mak. *maoeng*, Bis. Tag. *naog*, Soeloesch *nog*, Boeg. *no*, Boeool *naagoe*, Iln. *nae*, Bag. Pamp. *nooa*); *menaoe*, de trap afgaan, 't huis uitgaan, *penaoemo*, ga de trap af, *menaoe ananggoi kopooa*, het kind dat ik baarde kwam eerst met de voeten teroor-

schijn (Tor. II, 46), *menaoe giatu*, zijne heldenfeiten (snelochten) zijn het 2^e tiental ingetreden (Tor. II, 323); *manaoe*, de trap afgaan bij bijzondere gelegenheden, zoodat er op de voortrekenen wordt gelet, *manaoe monota*, *manat'e*, *moneloa*, *moboere*, de huis-
trap afgaan om te oogsten (Tor. II, 274), te gaan koppensnellen, op reis te gaan, zout te gaan zieden, *oni manaoe*, *da pelai monohkai jopo*, de voortrekenen bij 't van huis gaan bij het gaan beginnen met bosch rooien; *manaoe ngioje*, de wind luvt; *manapeno'oe*, gelasten de trap af te gaan, de trap afbrengen, naar beneden brengen; *pajepio'otakoe sakodi olinja*, *koryangkoto maoli*, laat den prijs een weinig voor mij dalen, dat ik het kan koopen; *mampuna-oka*, voortbrengen, een dertig woord voor-

oeka, voortbrengen, een dertig woord voor-
majpouna, *stirano anoe mampuna oeka kami*, ZEd. is het die ons heeft voortgebracht; *mompuna'oei nauror*, *konta*, *karo*, bij nacht naar 't rijstveld, naar een plaats waar

suikerpalmtuichten liggen, naar 't maïsveld gaan om 't wild te overvallen, *mampuna'oei sona ntaoe*, een inval, overval doen op 't erf van anderen.

ananggoi dja kund'oe, *be rodo*, 't kind loopt telkens het huis uit, het blijft niet thuis.

pr. t. *monna'oe*, de trap afgaan.

Amp. *mampata'oe*, de trap doen afgaan, afbrengen, naar beneden brengen.

[*naoeroe*, *na'oe*, pr. t., zie 2. *oeroe*].
naoewembe (vgl. *wembe*), pr. t., schudden, be-
wegen.

napa, Amp, Noord.

1. *napi*, pr. t. = B. *tapi* (laag, verdieping), *sonapi*, één laag.

2. *napi*, Amp, zie 1. *tapi*.

Napoe, een landschap in 't Centraal-gebergte van Midden-Solebes; wrsch. verkorting van *Kinapoe*, 'ingeloten (door bergen)'; *To Napoe mobaru*, de Napoeërs spreken de Bar-taal.

Napoeti, pr. t. = *Napoe*.

nara (vgl. *naja*, *njaya*); [*nabala manara*, zie 1. *bata*] *mampakanara*, *manganarasi*, vlieën, susseu, vriendelijk stemmen, trachten over te halen of te bepraten, *mangkanarasi doi*, vlieën om geld, *manganarasi pangkoni*, vlieën om voedsel, *mekanarasi*, vlieën, sus-
sen, lieve woorden gebruiken (int.); *né nataposingkanaraka anoe laut ri ranomoe katoreoenja*, behandel niet als gelijken hen die oorspronkelijk boren je staan; *mondekanara*, onderling vertrouwelijk zijn, *mampombekamaraka*, met een ander wederzijds vertrouwelijk omgaan.

naraka (uit het Par.), Amp, *apoe narika*, de
hel, het hellevuur.

na'oe, evenals *naoe*, w. t. v. *gasa* (spetma).
1. *na'a* (vgl. *saa*, 1. *sao* en *Minah. t. Sang. ssa*, Tal. Bant. *saa*, *nipah*); *manaa*, *nipah*- of *sago*-bladeren afknippen, om daarvan dak-
bedekking te maken; *panasa*, tijd, plaats, wijze van dit te doen; *ata beya poru ndapa-
na'a*, de bladeren voor dakbedekking zijn
nog niet alle afgeknippt.

2. *na'a* (uit het Boeg. *man'sa*); *manaa*, Str. B.,

vast, zeker, stellig; *mampakanasa*, vast, zeker,
stellig maken, uitmaken, bepalen.

nasí, Amp. = B. *namasi*, *amasas*; de vezels der
bladeren worden met was bestreken en als
naaigen gebruikt.

nasoo (Mal. *rasao*, Tob. *raso*), Amp. PmB., eene
panda-soort, van welker bladeren men mat-
ten vlecht; *menaso*, op deee panda-bladeren
uitgaan.

nasoe, evenals *na'oe*, styl gebruikt met *gasa*
(spetma), in het biz. bij schelden, *nasoe nghe-
djone*, *na'oe nghejone*, 't sp. van je penis;
laoe nasoe = *laoe gasa*, een beroving, *laoe
kanasoe*, een vervloekte beroving; *monasoe*
rejakoe, ik ben zeer boos.

(Misochien is *nasoe* uit het Boeg. *napsoe*
„hartstocht” ontstaan; de gelijkstelling met
gasa is dan v. d. Toradja's.)

1. *na'wa* (Austroon.; vgl. *naa*, 1. *inaa*, *njara*,
ginara, *gharao* en Mal. *njara*, Mak. Bim.
nura, Iln. *nura*), Bis. Bik. *ginara*, Boeg.
ininaara, Nap. *inaa*, Boeool *ginua*, Pamp.
inara); *monara*, *manara*, nadenken, pein-
zen, *ponura*, *penara*, *nura*, gedachten,
overpeinzingen, *naur' ndaja*, overleggingen
des harten; *ma(n)gna'ura*, *mampena'ura*,
overdenken, overleggen, *dodongoro sika*, *ma-
noro re'e anoe noemara* (noepena'ura), ge zijt
stil, er is zeker iets waarover ge nadenkt.

PmB. *nura*, w. t. v. *reja* (hart, gemoed,
binnenste), *magjila naramkoe* = B. *ma'djila*
rejakoe, ik ben boos; *penura*, *ponura*, let
op, pas op, w. t., *penara*, *medengka*, loop
voorzichtig; *popolangoe*, *bidengko*, *poor-
njila*, *nakunara mbolungano*, *porambi ba-
ngka*, *ponara*, *mompanae li toeka*, *boi nu-
ronka li bogu*, sta op, mijn kind, neem een
sinthruin, opdat ge goed wakker wordt, doe
je hoofddoek om en wees voorzichtig bij het
afgaan van de trap, opdat ge niet op den
grond valt (oogstraal).

2. *na'wa* (N'gadi. *daren*, Malag. *diarina*, blad),
maakwoord, om stukken dakbedekking, ook
ona gend', bij te tellen; *afa pironana*, 1
stuk dakbedekking.

na'wo, pr. t., hetzelfde als *ginara*.

1. *na'woe* (Minah. t. *na'woe*, Sang. Tal. Bent. Boeg.

na'wo, Iln. Soemb. *na'wo*, Bag. *dabo*, Mag.
Mal. *laboe*, Mong. Nias. *laboe*, Ponso. *laroe*,
Jar. *rawoeh*, *daroeh*, Bis. *jabo*, IN.), *mana-
ro*, naar beneden vallen, v. e. hoogte vallen,
aan lager wal geraken, *manaro ri ngio*, in.
een afgrond vallen, *manaro ri inda*, vallen
door gemakte schuilen, *manaroemo ogoe
ndame*, de zon is al onder (gevallen in Het
Gal), *sampojoe baola sakinja*, *manaroessio*,
samba wakinja, 10 buffels is zijne boete,
-9 zijn er afgevallen, één blijft er over, se-
temo *poae anoe manaro ri rejakoe*, dat zijn
woorden die me in het hart vallen; *kanaro*,
val, *bar'emo koeloto mampelangani kanaro*,
jakojinja napokanaro (napomano'oe), zijn
overmoed heeft hem ten val gebracht.

monaro ratas, een steen laten vallen,
symbolische handeling v. iemand die eegens
niet goed is ontvangen en bij zijn vertrek
aan den voet v. d. trap een steen weggooit,
daarbij zeggende dat hij eerst weer bevriend
zal worden met de huisewoners, wanneer de
steen weder naar zijn plaats gaat (vgl. *mu-
njo'e tina*, op soe a).

popanaro, zoodat ze er van (zouden)
vallen, *na'oi lindogi*, *popanaro*, *toekoe*, de
aardbeving was hevig, de luizen zouden van
je hoofd vallen, *koera popanaro*, *ri togo*,
nakengko noe lindogi, de potten zouden v. h.
rak vallen, geschud door de aardbeving.

matnga'na'oe, *manaroessaku*, doen vallen,
laten vallen, naar beneden doen storten, *na-
roeka* (naroessakku) *kimi babono*, laat voor
ons lanarsis vallen, *loka mboni*, *pelatja nu-
naroessaku*, de p'sangs at hij op, de schillen
liet hij vallen, *manaro doi*, geeld storten,
impia da pmaraoe asek'e winner zal de
belastingstorting zijn; *laoe nanaroessaku mye-
dangk*, iemand die door de handelaars ten
val is gebracht, *inodo ndapa*, *ndamaroesu-
kaka bo'e pui sakoi*, geklopte boomchors
wordt (ge'waschen en) uitgewrongen, daar-
voor stort men *bo'e sakoi* (in het water).
oe' manaroessaku ratas, in het water laat
hij steenen vallen.

mompunaro, zich als vallende voordoen,

2. ndeoe, pr. t. = B. *lieo*, voortbijgaan, doorgaan, regeltrecht, voorbij; *bueru ndeoe*, volstrekt niet; *boi sato ngkandoe*, opdat hij niet heelmaal verkeerd ga; *somnuloemo mompene*, regeltrecht de trap opgaande; *adja ndabura myndoe*, of ze worden in het voortbijgaan meegenomen.

ndaelele = B. *liemaka*, *ndaelelemo* *malira*, loopt snel voorbij, *djano da tandeokle*, we moeten er maar snel voorbijloopen.

1. nde'oe of t'oe (vooral P.); *monde'oe*, *monte'oe*, met het hoofd knikken, *pond'oe*, geef er een knik bij, *moe dja noepont'oe*, *da noepono mbo'o*, ge hebt er alleen maar op te knikken, zodat ge met je hoofd antwoordt, *ane ndarai aoe ndajerapi*, *da ndant'oe* (*rant'oe*), als men geeft wat er wordt gevraagd, knikt men er bij; *mand'oe*, *mant'oe*, met het hoofd tegen iets aan knikken, *ne'oe noekkeri labow*, *boi noet'oe*, houd geen mes in je hand, dat ge er niet tegenaan knikt; *kund'oe*, aldoo met het hoofd knikkende, *doeraga ri kano dja kand'oe*, de prauwen op 't Meer stampen voortdurend, *kunt'oe* *lujuna mangkila silo*, de berten knikken aldoo met den kop, als ze fakkellicht zien, *kunt'oe' mentke*, aldoo knikken bij het boesten.

2. nde'oe (vgl. 1. *rioe*); pr. t. *ment'oe*, baden, *ndoelele*, zie 2. *ndoe*.

ndeoe-ndeoe, PmB., n. v. e. boom, waarvan schors en bladeren gebruikt worden.

ndese, zie 2. *rese*.

ndewoeo, zie *wow*.

ndi, pr. t. = B. *ri* (te, op, in); *nli olo*, *nli ntanga*, in het midden.

ndia (vgl. 1. *rie*), pr. t., zijn, *ila ndia* (uitspr. *i bandia*), er is niet.

ndida, aanspraakwoord tot vrouwen, in positieve, *ndidi*, zie 2. *nili*.

ndii, zie *nii*.

ndioe, *ndioenja*, zie 2. *riw*.

ndioeoe, *ndioeoenja* (vgl. 2. *riw*), pr. t., vooruit, eerst.

ndioio, pr. t., zie 1. *olo*.

ndjaa, in *mondjua*, zie aldr.

ndjai (vgl. 6. *lai*, *li*, *ri*, *nji*, *njo*), voorz. dat de plaats waar aanduidt, indien deze niet lager of hoger ligt dan de plaats waar de spreker zich bevindt, te, in, op, *ndja banwa*, tehuis, *ndjai inke*, bij mijne moeder, *ndjai Koke*, te K.; *ndjain*, aldoo, te *gendemder* plaats, daartoe, *maro' ri kano*, *monogo ndjain*, hij woont aan het Meer en is aldoo gebuwt, *ndjainja porongnja*, *ndjainja po-djoenja*, waar hij getrouwd is, daar gaat hij geregeld heen.

PmB. *ndjai*, *rindjai*, *sindjai*, *sindjioe*, *ginda*, daarginds; aldoo, te *gendemder* plaats, *ndjaiiti*, zie *ndja'oe*.

ndjaki (vgl. *andjaki*); *mandjiti*, jverig, vlug in het oogsten, zodat men de geoogste aren maar in de rechterhand houdt en aldoo door-gaat met oogsten, zonder die aren met de linkerhand over te nemen.

ndjase (vgl. *lae*, *joe*), daar, daarginds, plaats-aanw. bijwoord, bij den 3den pers. behourende, *ndjase samba'a*, één voor één, stuk voor stuk; *sindjase*, *rindjase*, *kondjase*, id.; *ri poe'oe ngkandoe sindjase*, bij den boom daarginds; *ndjase*, ver, verwijderd, *banja bara mase*, *poetia'i mami*, *ndjase*, *sakoti*, onze verwantschap is niet nabij, ze is een weinig ver; *ndjaseria*, P., aldoo, te *gendemder* plaats, meestal iets meer in de verte dan 't geen met *ndjainja* wordt aangeduid.

[PmB. *ndjaseria*, *ndjaseria*, zie *ndja'oe*, *ndja'oe*, op *ndja'oe*.]

ndja'oe, PmB. Lal. Amp. *Toma'oe* = B. *ndjau*; [PmB.] *ndja'ori*, daarginds in de verte, *here*, *anoe ndja'ori*, *ndja'ori*, hoe is het met den zieke daarginds? [in PmB. ook *ndja'iti*, *ndja'oe*; PmB. *ndja'oe* = *ndjaseria*, *ndja'oe*, *ndjaseria* = B. *ndjaseria* (MS).]

ndjawe, pr. t. = *mondjua*, wat? *ndjau'oe*, *ndjau'oe* om wat zijt ge gekomen?

ndjensi (vgl. 1. *renji*); *mondjensi*, tuitend geluid maken, v. e. mondharp of een fluit; *kanndjensi*, *nja nalinga*, de ooren suizen, tuiten aldoo van binnen; *mondjensi*, verdoofd door tuiten of suizen v. d. ooren, bv. ten gevolge v. e. gewerschet.

ndjera (vgl. *rese*), duidt een plotselinge flinke-

ring of schittering aan, *ndjera rionja klu*, *ngpa kere kere*, rits! eerst de bilssem en dan krak! het weerlicht, *mondjera klu*, ineens flinkt de bilssem; *mondjera*, flikkeren, schitteren; *kandjere' longkenja*, *nasindi nda-me*, hare enkelingen schitterden, als de zon er op scheen.

ndji, kortere bijvorm van *ndjai*; *ndji tanu*, op den grond; *ndjia*, aldoo, te *gendemder* plaats (in L. niet gebr.).

ndjii, stil! geen leeren; een roepwoord om stille te gebieden, *dja ndjii urawnja*, *be ngpodo mesono*, zij zwegen maar stil en wilden niet antwoorden (wdl hun oppervlak, hunne menigte, van boven af gezien; dus eig. van een aantal menschen, doch ook wel v. één), *dja ndjii urawnoe*, je houdt je maar stil; [*randjii*, zie *boe*]; *bere' pesonnja*, *sandjino*, hij had niets te antwoorden, hij zweeg stil; *mondjii*, stilzwijgen, *mondjii*, het stilzwijgen bewaren; *maria paonja*, *bare' tepondjii*, hij had veel praat en kwam niet tot zwijgen; *mampondjii*, tot zwijgen brengen, het zwijgen opleggen; *kopwosi bo'o*, *noe ananja*, *dja nupondjii*, ik vroeg naar den naam van zijn kind, maar hij zweeg er op; *parondjii*, hetzelfde, *parondjii*, zie *ndjeng*.

ndjilakere, L., syn. met *mbilokere*, zie aldr. *ndjilakero*, L., syn. met *mbilokero*, zie aldr. *ndjimpjoer*, pr. t. *ndjindjimpjoer*, stilzwijgend *ndjoe*, zie *dja*.

[*ndjoe*, zie *sobe*.]

ndjoea (Mal. *giong*); *mondjia*, schudden, in schuddende beweging zijn, *kandjoea' tana*, *anoe lindoe*, de grond schudt voortdurend als er aardbeving is, *kandjoea' peli-ndjia*, hij loopt schokkend; *mandjoea*, -ni, schudden, in schuddende beweging brengen, *kandjoea' ri ngkajiw*, *nakanoe' mboe-nya*, ik schud de boomtakken, opdat de vruchten eraf vallen, *mampandjia*, eens probeeren te schudden aan, *da korpandjioe*, *bo'a mawo setor*, *ben da kowengkoelaku*, ik zal eens aan dien roeten boomstronk gaan schudden, misschien kan ik hem er uitwerpen, *ne'oe noepandjioe rijaok*, je moet mijne stemming niet prikkelen.

montandjoea, in den bek houden, met de tanden of met de lippen vasthouden, *ndandjoea nggare ananja*, *da nalinba*, de kat neemt hare jongen in den bek, ze wil ze naar elders overbrengen, *noendjia nandandjoea noe aoe setor*, wat heeft die hond in den bek? *bara da nandandjoea nana*, *bara da nandandjoea madesor*, zullen de kippen ons pikken of de muizen ons in den bek pakken (zie *toerijoe*), *toerama mandandjoea taboknja*, *re'a mampesji*, mannen houden hunne tabakspijp in tusschen de lippen, vrouwen steken ze achter de lippen, *kajai montandjoea dopi*, de jachtspeer steekt met de punt in een losse plank.

ndjoele (vgl. *loek*, *loek*, [*doedj*] enz.); *mondjole*, niet vast staan, wankelen, heen en weer gaan op zijne plaats, *nginjia mondjole*, *da mondjole*, zijne tanden staan los, hij zal tanden wisselen; *kandjole*, wankelend, niet vast staand.

ndjoi (vgl. 1. *loi*), hetzelfde, als *ndjai* (sgr. uit *ndjo'oe* *ri*, *ndjo'oe* *i*, *ginda* te), te, plaatsaanw. part., *ndjoiin*, aldoo, te *gendemder* plaats, syn. met *ndjain*.

PmB. *ndjoi* = B. *rindjoe*, daarginds; [ook *indjioe* (MS).] *ndjoiiti* (zie *ndjo'oe*), PmB., [in *ginda*se richting]. (MS) *ndjoli-ndjoli* (vgl. *djoli*, 'vlug'), n. v. e. boom welks bladeren aan de rijstplanten worden gebonden, om er den korrel in te brengen. *ndjoo*, geluid van stampen, bonzen, *kandjoe'*, aldoo bonzende, leeren makende, feestgedruisch veroorzakende.

pr. t. *ndjow*, *poetaroendi loja*, boom, zegt de sirih-stamper; *Mondjow Langke*, een dorp der *roerake*-gesteden; 'de enkelingen (der vrouwen) rinkelen (bij het dansen)'. *ndjooe*: PmB. *sindjoe*, *sindjoe* = B. *sindjioe* (MS). [Zie ook 1. *djoe*.]

ndjo'oe (vgl. *ndoe*, *lo'oe* en Par. *ndjioe*, *logor*), heengaan, weggaan, doch niet naar een hooger gelegen plaats, ook aanduiding van plaats, maar dan zeer ruim genomen, daar, er, aanwies, in ruimen kring gedacht, *ndjo'oe* *noe jakoe*, laat me mogen heengaan, laat ik heengaan (formule van afscheid vragen).

madungo mo *njo* 'oe, een weinig goed, redelijk goed, *lo* 'e *njo* 'oe, niet bijzonder knap, *mo* 'sola *njo* 'oe, weinig geregeld schoolgaan, *ne* e *monopanya* *ndapoe*, *ane* *njo* 'oe *wa* e *ngkabosanya*, men moet niet maar van alles zeggen als er voortnamen in de buurt zijn; *kandjo* 'oe, het heengaan, tijd, plaats, wijze van heengaan, *ne* e *sondo* *kandjo* 'oe *ndjames*, ge moet niet met uwe gedachten overal heengaan, *mo* 'li, *me* 'li, *radano* *se* e *kandjo* 'oe *mgao*, maoli en meoli zijn twee verschillende woordvormen; *njo* 'oe *oek*, ver, *njo* 'oe *oek* *matko* *mele*, mijne oogen zien ver; *tasi* *ri* *Todjo* *bare* e *sanykoedja* *kandjo* 'oe *ka* *mposo* 'nja, de zee te *Todjo* vormt geen ver binnendringende baai; *mangk* *njo* 'oe, stilte op iets of iemand lofgaan, in het biz des nachts op een meisje afgaan, om met haar te slapen.

sindjo 'oe, *rindjo* 'oe, *tondjo* 'oe, *rainsindjo* 'oe, soms ook *njo* 'oe, daarginds heen, daarginds, meestal van bewegende dingen, *rainsindjo* 'oe *ka*, *rainsindjo* 'oe *ka*, naar ginds op een afstand, ginder heen, *nijpainsindjo* 'oe *ka*, gaat u ginds heen, verwijder u een eindje.

PmB. *njo* 'oe *oetoe* (vgl. *njo* 'iti) = B. *retor njo* 'oe (MS).

ndoang *i*, *nindang*, lang over iets doen, het lang uithouden, *noewijou* *ndipendangika*, waarom hebt gij, er zoo lang over gedaan? *dja* *ngpendangi* *manjili*, hij is lang onder water gebleven.

ndoe, zie 2. *ro*.

ndoe *de* (vgl. *died*, *nyete*, enz.); *mondoe*, schudden, vooral met het hoofd, *tenonja* *mandoele*, *nukajati*, hij schudt aan het handvat, opdat het er afga, *mapokono* *noe* *ana* *ngodi* *mandoe*, de kinderen schudden er grag aan; *sanderanya* *wo* *nya*, *sanderanya* *tantinjili*, haar hoofd bengelt anders dan hare billen (bij het loopen); *ne* e *kundoe* *ro* *ome* *mesajoe*, schud nu maar niet met je hoofd om te ontkennen, *kundoe* *pe* *indjini* *no* *tanjengjili*, het kind loopt met stokkende bewegingen, *kundoe* *ro* *nya* *natoe*, zijn hoofd bengelt, terwijl hij in de draagsaang wordt geslagen.

ndoe *ndoe*, soort groente, grooter dan *oe* (spinazie), maar van hetzelfde voorkomen; Meesa, 75, 90. Vgl. *andoe*.

(Daar *oe* id. is met *Tob. aro*, *am*, *Lamp. gjoem*, en dus voor *aro*, *ero* kan staan, is het mogelijk dat *ndoe* omzetting is van *ero*, dus *ro* *ndoe*, *ndoe* *ndoe* "soort *oe*")

ndoejo, zie *landjo*.

ndoe *li*, *amp*, zeeschildpad.

ndoe *oe* (vgl. *grendoe*), *amp*, donder; ook pr. t. in *der* *bet*.

B. *mondoe*, donderen, *berae* *dja* *sangkin* *mondoe*, weerlicht komt slechts voor met gelijkrijdigen donder; *kandoe* *ndoe* *ja*, *kompel* *berae*, de hemel dondert, het weerlicht flinkt.

ndoe *ge* (vgl. *dingge*); *amp*, *kandoe* *ndoe* *nyje*, hinken, kreupel loopen.

ndoe *oe* (vgl. *rooe*), plotseling vooruitschietende beweging, geluid van een slag tegen een hollen boom of een hol blok, of tegen de bloemkolf van een suikerpalm, *ndoe*, *ne* *ne* *ndjamo* *ri* *wo*, jee! schoot hij een bamboestool binnen; *mondoe*, *mantue* *nykoe* *bare*, hij maakte klappelingen bij het bekloppen van de palmwijlkolf, *kandoe*, al klappende, er maar op los klappende, *tyapondoe*, aan het kloppen geraakt.

tondoe, het hoofd stooten, *petoe*, *boi* *tondoe*, buk, anders stoot je je hoofd, *mantontondoe*, met kracht iets stooten tegen iets anders, *i* *pon* *toe* *nandesika* *garungo*; *ne* *ne* *toe*; *be* *da* *noepentjilika* *jakoe* *ane* *noepentjilika* *jakoe* *da* *koerygo* *ngkaboe* *se* *i*, *da* *noepentjilika*, *pa* *nagapantondoe* *kajini* *nye* *ri* *luliko* *garungo*, in den ouden tijd zetten de krokodillen de menschen over het water; de menschen vroegen dan: zult ge niet met mij onderduiken? als ge met mij onderduikt, dan steek ik je met mijn jacht-speer hier en dan sterven we te zamen, en dan lieten zij hunne jacht-speer op den rug van den krokodil neerwerpen.

ndol, *indol*, PmB. ook *ndoli*, daarginds, ginds in de verre; *sindol*, *ndjindol*, *indjindol*, *indjindol*, id. (Zie *ndoe*.)

ndjong, *kandjo* *ndjong*, langzaam, lusteloos, aarzeland, *melinjia* *kandjo* *nyje*, langzaam, aarzeland loopen, *ase* *dja* *kandjo* *nyje* *na*, *ma* *na* *ndini* *natoe* *nyne*, de hond komt maar aarzeland nader, want zooveen heeft men hem geslagen.

ndole, *mandole*, pr. t., parall. m. *tedole*, ziekte, ziektegeest.

ndolingsi, *amp* = B. *nyale* *ngale* (grootte misoor).

ndologoe (vgl. *l. dolo*, *l. logoe*, *gogoe*, enz.); *monologoe*, omzetting v. *monopoloe*, zie

l. loge en *lode*.

ndona, aanspraak tot mannen, in poëzie.

ndondo, sterk, hecht, stijf, vastzittende, straf gebonden, *ane* *nuljo* 'oe *dja* *ndondo*, wat gebonden is, zit vast, *anangodi* *dja* *ndondo* *koronya*, *ber* e *djo* *nyja* *ongka* *ri* *pona*, een kind dat sterk van licham is, sedert zijne geboorte niet ziek is geweest, *kandje* *maroe* *nygoe*, *be* *njo* 'oe, *nyje* *ndondo*, een hut die voortdurend aan den wind is blootgesteld, maar niet omvat, die is hecht; *mondo*, *kandondoe*, hecz. als *mbondo*, *da* *ndakura* *mondondoe*, *ne* e *lungto*, het moet stijf bijengepakt worden, niet los; *nypondo* *ko*, doe het erg sterk.

ndonga, pr. t. = B. *ronjo*, echtgenoot; *mondonga*, een echtgenoot hebben; *ndagapondonga* *kolaki*, er wordt sikh bij gedaan.

ndoni, pr. t. *pondoni*, *pyandoni*, uitpraak, beslissing, *pyandoni* *nyombondoe* (Tor. III, 696, 157), de uitspraak mijner verwanten, *pyandoni* *nto* *nygwa*, de beslissing der ouden.

B. *nyu* *nduni*, "zet je tol op ter beslissing", Tor. II, 390, een term bij het tollen gebruikt, wanneer twee spelers geschil hebben: de een zet dan zijn tol op en de ander mkt er op, een tweemaal zoo grooten afstand nemende als gewoonlijk; daarna doet de ander het; wie raakt heeft gelijk; raken beiden, dan wordt het geschil doorgezet; *ane* *kono* *merenne* *nduni*, *nyje* *merenne*, wie raakt als hij werpt ter beslissing, die wint; *monduni*, aldus een geschil bij het tollen uitmaken. *ndoo*, geluid en beweging van iets dat plotseling aankomt of toeschiet, *ndoo* *matko*, in-

eens greep hij het in de hand, *ndoo* *manuma*, ineens beet hij hem, *ndoo* *nasoko* *no* *garungo*, pak, greep hem de krokodil, *dje* *ndoo*, hij kwam plotseling, *maria* *tetalar*, *ndoo* *sanyaja*, *ndoo* *sanyaja*, ik heb veel te doen, ineens komt dit dan weer ineens dat; *siko* *dja* *kundoo*, je zit maar overal aan; *sikoe* *ase*, *pakidajo*, *da* *sando*, daar is een hond, pas op, ineens doet hij hap!

dja *natanloo*, hij greep het maar aan; *tyupondoo* *ri* *kandjo* *nyje*, flaks grepen ze hare jakjes, *tyapondoo* *ri* *penai*, *ri* *kanta*, flaks grepen ze maar zwaard en schild.

montangkendoo (vgl. *l. tangka*), plotseling grijpen, snel vastpakken, *natangkendoo* *matu* *nygoe* *ane* *ma* *ri* *si*, hij greep snel den blaasgijl die op hem afvloog, *ne* e *ndangki* *ndoo*, grijp het niet zoo woest aan.

ndoe, PmB. = B. *ndoe*; [sander] *ndoe* = B. *situe* (MS); zie ook *ndoe* en *ndoi*.

ndoe, daarginds; ook *sanderndoe* (MS.) in den oogenlijdt vraagde degene die de gemeden rijst van de oogststers opkocht: *aru* *ndoe* *ndoe* *ndoe*, hebt ge uwe hand reeds vol? *ndoe* *ndoe*, *ndoe* en op, op en neer, *ndoe* *ndoe* *ndoe* *dja* *mbolindu*, *ndoe* *ndoe*, het gewoonrecht is bij die lieden telkens anders, het gaat op en neer; *tana* *ndoe* *ndoe*, *marin* *ndoe* *ndoe*, een terrein met af en op, met vele onefthaligheden; *kandoe*, aldoo knikkebollende; *mondoe*, knikkebollen.

montondoe, met het hoofd tegen iets anders stooten; *mantondoe* *nyje* *nyje* *nyje* *nyje*, het hoofd tegen dat v. e. ander stooten, bij het uitreken v. e. haar; *wa* *ndoe* *ndoe*, ongesteld is en men hem aan haar wil uittrekken (zie *l. loetoe*), kan dit ook bij een ander worden gedaan, wanneer br. de zieke het niet wenst of zijn haar te kort is, indien dan maar daarna de zieke met zijn hoofd stoot tegen dat van dien ander; *tandoe* *nyje*, *matko* *koni* *ongka* *ri* *poneset*, *kani* *de* *kalio* *ndjine*, stoot uwe hoofden tegen de onze, want gij komt van het feest, wij hebben niet kunnen gaan (en willen daarom iets van de door u verworven levenskracht over-

nepe, een kruipplant, welker groote bladen een der voorraamste bestanddeelen van de oogstmedicijn zijn. Ook: *ti nyepi*.

nepl: pr. t. *soupi*, zie *sepi*.
nepo, ook *lampo*, een kruipplant, waarvan de bladen gebruikt worden.

nete, *mureto*, zie l. *sepe*.

neto, *mureto*, zie *deros*.

nesi, zie *desi*.

nete, pr. t. zie 2. *tete*.

newo, zie l. *sepe*.

1. *ngaa* (vgl. 2. *kan*, *ongaa*); *welanjia mungaa*, *mubulmburi*, de wond gaapt, vertoont een groote opening, *mungaa* *djeja wipomola*, *tebungumma*, de weg van het oogstveld naar het dorp doet zich breed voor, is zeer dandelijk te zien.

mubungaa, *mubobongaa*, gapen, *mubongaa* *laau*, *mureto ndeme*, de grond vertoont gapingen, door de zon geblaker, *mubobongaa* *hingaa*, het schepdier opent zijne schelp.
2. *ngaa* (vgl. l. *nygaa*), Amp. = B. *ranga* (goederen); *borosi ngangaa*, hij heeft vele goederen; *patamoo ngaa nyangkonu*, pas op het wtergevi; *nupungaku*, hij kiest er uit (hij maakt er soorten van).

ngaa (Amp. *gjin*, Tir. *raan*, Mong. *Bag, gan*, Tag. *gani*); *mangaa*, niet zwaar, licht, gemakkelijk, nogal uit te houden, niet erg, *mangaa* *amo koope*, ik voel me verlicht, *be ma ai dje anja*, *mangaa* *sakofi*, zijne ziekte is niet erg, ze is nogal uit te houden, *mangaa* *amo jopo*, het bosch is nogal toegankelijk, niet ondoordringbaar, beidspr. voor: het huwelijksaanzoek is gunstig ontvangen, *mangaa* *koronja*, zijn lichaam is licht, hij beweegt zich gemakkelijk, ook: hij heeft niets te dragen, *mangaa* *wietinja*, zijne lippen zijn licht, hij neemt het niet zwaar op met praten, babbelt er maar op los, *mangaa* *wietinja* *mumbambasi jeeuwo*, hij zegt gemakkelijk een leugen tot anderen, *ndarongkanja* *kudalorja*, *nakanga* *mbiering*, haar weduwstaal is opgeheven, opdat zij weer met anderen kunne spreken, *mangaa* *amoliwe*, het is leeg in het dorp (er zijn niet veel menschen meer).

kanja, *lichtheid*, gemakkelijkheid, *moo anangodi*, *nakotomo makajo*, *kanja* *anja*, zelfs een kind kan het dragen, zoo licht is het; *kanja* *a'nyu*, de meerdere of mindere lichtheid er van; *mampoknya*, licht maken, de zwarte wegemen of opheffen, gemakkelijk maken.

mangaa *ati*, gemakkelijkken, *da ma i wina* *ati*, komt eens een handje helpen, *mangaa* *ati*, een handje helpen, den druk verlichten, *da ma i wina* *ati*, *kami* *se i mupai*, kom eens wat helpen, wij hebben het moeilijk; *mampoknya*, aan iets tillen, om te voelen of het zwaar of licht is; *mampoknya* *a'ka*, zich licht maken ter wille van, iets zonder zware bewegingen doen, *ne waditjazi dase*, *da ndupengaa* *a'ka*, er moet niet stampend op getrapt worden, men moet er zich licht bij houden; *mangaa* *ati*, iets doen om eens komend de taak te verlichten, bv. voor een komend feest vooraf alles gereed houden, of de godsdienstige plechtigheden vooraf verrichten, om dan later enkel feestvermaak te genieten; v. e. kind: verschoonselen vertoonen, die de komst v. e. nieuw levensstadium (tanden krijgen, hard gaan groeien) gemakkelijkken, *anangodi* *mangaa* *ati* *da perungunya*, het kind vertoont verschijnselen die zijn groei zullen vergemakkelijken, *mudjo* *a* *komponja* *jai ne e ndapo lipe*, *pouja* *atinja*, het heeft het in den buik, maar ge moet er u niet over verontrusten, 't is het begin van iets nieuws bij hem; *mampoknya* *ati*, het elkaar gemakkelijk maken, elkaar den last verlichten; *tengaa* *asaka*, *-waka*, licht, gemakkelijk geworden, *katenyaa* *asaka*, *-waka* *njapangja*, het lichter geworden zijn v. d. zwartigheden, *malinga* *a*, vlug, rap, gewind, *malinga* *a* *mumbobolaka*, vlug in het opspringen.

ngada (vgl. *ka'a*); pr. t. *kopengulu* = B. *koo'votjano* (ik heb het er om gedaan), *ngade*, zie *ade*.

ngadi, pr. t., parall. m. *sorlu*, oog-

a) *sorlu* *ne* *ute uowu*, de oogen moeten niet besocht worden.
b) *ngadi* *ne* *utetenguni*, de oogen moeten niet overdeelt worden.

ngadie, zie *adie*.

[*ngadij*, zie l. *adij*.]

ngadio, zie *adio*.

ngadi, *Pub*, onzett v. l. *danga* (zie *aldr*).

ngadi *toji mbe'a*, *kodi* *reja* *ndopi*, *be* *te landja* *laru* *toemponja*, de sarongs der vrouwen rekken naar voren uit, de sarongs zijn te klein v. omvang, de dragsters kunnen geen groote stappen nemen.

ngae, n. v. e. boom met eetbare vruchten.

ngae (gr. w. *kat*, uit *kabe*, zie l. *kabe*, en syn. met *mengae*, oogsten, vgl. *Bad. mat*).

ngae, w. t. v. *mepure*, oogsten; het oogsten wordt met koppensnellen vergeleken, zie *Tor. III*, 339, 343; het woord is dus een w. t.

en wellicht aldus vervoerd uit een stam die id. is met *Ngadi*, *kujae*, *Boea*, *qjo*, koppensnellen, vgl. *Gai*, *qjo*, *tjst* opschuren); *mat* *ngae*, koppensnellen, *Tor. I*, 228—244, *mat* *ngae* *est*, iemand den kop snellen, *mampunya* *est* *to* *Kinadon*, bij de *To* *Kinadon* gaan snellen; *mampunya* *eka* *ienya* *mat*, voor zijne overleden moeder is hij gaan snellen; *tengaa* *asaka* *ruja* *ame* *murtimbo* *ngangaa*, aan de longen wordt geweld aangedaan, als de stem luid is.

ngaga; *mongnga*, krijten, v. e. pas geboren kind, *reja* *ndapoana*, *sungungano* *potomunguni*, pas was het geboren of versond ging het krijten; *kungnga* *toe* *maesaa*, de feestvierende menschen joelen aldor.

1. *ngai*, zie 2. *kai*.
2. *ngai* (Mor. id.); vgl. l. *nygji*, nabootsing van het geluid en de beweging van kauwen; *mungai*, kauwen, *noendja* *noengai*, waar kauw je op? *kungai* *toe* *sete*, *orpe* *mungai* *noengai*, hij is aldor aan het kauwen, hij kauwt op de klonters in zijn eten, *ne e* *dja* *noengai* *ponkoni*, wees niet alleen maar bezig met het kauwen van het eten.

mungkingni, kauwen, *ponkoningja* *dja* *utellimo*, *be* *siko* *uckungai*, zijn een slijkt hij maar door, hij kauwt het zelfs niet.
pr. t. *unda* *mungai* *rongpeli*, gereed met het kauwen van kniuden, *ngag-nyano* *utellimo*, *kaaw*, *knauw*, *kaawa* *wij* *ze*, *ngai-nyano* *haloeji*, *knauw*, *knauw*, pruimen wij

ze; *popongaino* *kainuw*, eet je grootvader te pruimen; *ngjoeli* *da* *pakongwai*, *kaaw* de tooterknuden.

1. *ngaja* (O. Jav. Soend. Btk. Bat. Minab. t. *ngaran*, Iba. *ngugan*, Bag. *ngulan*, Tag. *Bia* *Mag*, *ngulan*), soort, *mengaja*, allerlei soorten vormende, in soorten, *mengaja*, in allerlei soorten, *ngaja* *ajaja*, *ngaja* *me* *ajaja*, *ajaja* *mengaja*, katonen goederen in soorten, *sungaja* *wo* *oe*, en dan nog een andere soort, *sungaja* *wo* *oe*, en dan nog een andere soort, en dan nog iets, en dan nog een punt ter bespreking, *sungaja*, van een andere soort, *sungaja*-*nyaja*, in ieder geval, in ieder opzicht, zeer zeker, ongetwijfeld, het kan niet missen, *nie* *mononitje* *jake* *ri* *pojombo* *sungaja* *ware* *paar*, als ik het woord voer in een vergadering wordt de zaak altijd beslist, *korto* *okimo* *sia*: *ne* *siko* *moholoe*, *be* *lo*, *jai* *sungaja* *muboloe*, ik heb hem gezegd: je moet niet gaan handelen, je hebt er geen verstand van, maar hij is vast en zeker gaan handelen, *patungaja* *intoonya*, hij heeft vier soorten van toepij, *woringin* *teungunja*, ieder een andere soort, *moutj-nygja*, zich met andere vrouwen of mannen afgeven, *patungunja*, van een andere soort, *patungunja* *basa* *To*, *Baso* *jai* *To* *Basa*, de talen der Basoes en der Basoes zijn verachtend; *kijori* *matio* *mat-sungaja*, hij zegt het verje op regel voor regel.

mopungaja, een andere plaats kiezen, tot een ander punt overgaan, de schuld van een wanbataler op een derde verhalen, die dan den schuldenaar dubbel laat bloeden, *Tor. I*, 183, 186; *manu* *matanja* *da* *mungkama* *benjonja*, *dja* *ri* *wonja* *mungunja*, ze was verlegen om hare billen te krabben, ze heeft het maar naar haar hoofd verplaatst (is op haar hoofd gaan krabben), *da* *mungunja* *nyungunja* *mungkama*, *ne* *ri* *kore* *ngkita*, je moet op een andere plaats krabben, niet daar waar de jeuk is, *mungunja* *nyungunja* *matenda*, hij is op een andere plaats gaan zitten; *po* *oe* *mjo* *toeti* *sete*, *bar'e* *mbintji*, *dja* *pongunja*, de oortrak van dien oorlog

was geen andere dan eene schulddinning over een denden man; *panangi ri papangaja jakoe, na oepi ngajo*, ik heb het te kwad gekregen bij het innen mijner schuld bij een denden man, ik ben door die schuldvordering in de krel gemaakt.

2. *ngaji, mangaja*, zie 1. *aja*.

1. *ngajo* (vgl. 2. *ngajo*; *mongajo*, herkauwen, *benji mangajo pangoninja pai nakales nia injia*, de gemiddeld herkauwt zijn voedsel en daarom is zijn drek dun; *taoe setoe dja kangjo mompoe*, die man zit maar te herkauwen bij het praten; *mantiogosi*, op iets aandringen, door er telkens op terug te komen, *mantiogosi paoe*, een antwoord, eene uitspraak zien los te krijgen, door er telkens naar te vragen, *mantiogosi benoa ntae*, aldoor bij anderen om iets aankomen, niet opzet doordringen in hun huis.

2. *ngajo*, Str. B. (uit het Par. *ngajo*, "voor, van voren"), w. t. voor *kof*, *let* (de schaamdeelen).

ngajoe, zie 1. *gjoe*.

ngakoe, zie *akoe*.

ngala, pr. t. = B. *ngula* (soort), *ngogeli mangangalo ngala*, tooverkruiden in honderd soorten; *ne mengala ndakeli*, kijk niet naar allerlei; *temponyogda-mpongala*, in verschillende soorten; *mampengasi ndakoe*, alle mogelijke woorden zeggen ze.

mangangala, allerlei opnoemen, opsommen, nevens *mangangali*, *mes*, (zie 1. 2. *sangali*) en *mangamoe*, *mes*, (zie *somoe*).

ngale, mengale, zie 1. *kale*.

ngali, mangali, omzetting van *malinga*, zie 3. *linga*.

ngalitaoe (verkort uit *mangalitaoe*, waar *nga* meervoudspref. is, Mor. *mangalitaoe*; Toomb. *mangalitor*), jongmansch, reeds volwassen, maar nog ongetuwd; *mangalitaoni, mangkangalitaoni*, als bijbehorende jonge man dienen, in hoedanigheid v. jongeling optreden voor of bij, br. iemand begeleiden; er jongeling bij worden, onder die of die omstandigheden tot jongeling opgroeien; *Rontoe mangkangalitaokano*, R. werd er intusschen een jonge man bij.

1. *ngaloe* (Isj. Boembia-seh id., To Winoea, Baria, Pipit, Lind. *ngoloe*, Mal. *kiloe*, vgl. *ngoloe*), pr. t. wind, *io, ngoloe, barosakar* (Tor. III, 668, 1), kom wind, voer ons mede, *peroe ngaloe mbogadi* (ibid. 12), blaas, wind van de zee, *peroe ngaloe njolite* (ibid. 14), blaas, wind van het land.

2. *ngaloe*, zie 1. *aloe*.

3. *ngaloe*, pr. t., zie 1. *kabe*.

ngama, zie *ama*.

ngamba, zie 2. *kamba*.

[*ngambodi*, zie *ambodi*.]

ngamboei, zie *kamboe*.

[*ngampa*, Amp., zie 2. *ampa*.]

ngana, zie 1. en 2. *ana*.

ngande, pr. t., verkorting v. *pangandi*, zie 1. *ande*.

nganga (vgl. *ngangali* [en *benga*, enz.], IN), binnenmond, mondholle, stem, *bangke ngangali*, hij spreekt luid, *taoe bangke nganga*, iemand met een luid stem, iemand die brutaal spreekt; *nganga booe* "vischbek", "wijde klap, gemaakt in een boomstam, door een hak schuin naar beneden en daaronder een schuin naar boven, *ane kadjo kodu ndakoto, dia jodo ndapunganga booe*, *sambela arakijia, sambela wakovijia*, als een kleine boomstam zal worden omgemaakt, maakt men er maar eene vischbek-inkrupping in, een hak aan den onderkant, een hak aan den bovenkant; *ngajoe nganga*, dorstig, *mangajoe ngangakoe*, ik heb dorst, *kangajoe nganga*, dorst, *mangananga*, dorstig, *kuranganga*, dorst, zie *mara menganga*, *mekoranganga*, gapen, den mond opensperren, *koera menganga*, *mekoranganga*, een pot met wijde opening, *Walo ngakoe nganga* "Gapende Steen", steen die den vorm van een geopenen mond vertoont, *pejanganga, pkoenganganga*, spet den mond open, gapen; *sanganga*, een mondvul, *pasanganga*, eet het in een hap op, *pasomongo ndapunganga*, de sith-pruin wordt ineens in den mond gestoken; *mombesanganga*, tegelijk tegen elkaar opspreken (zoodat de stemmen tegelijk klinken). *mampanganganga*, verwijden, eene opening grooter maken, *pejanganganga koera*, maak den

pot met een wijden mond, *tolimboe ndapape nganga*, de opboeiing v. d. draagmand wordt wijder gemaakt.

menganga, een harde stem tegen iets opzetten (int.); *mangangali, mampangangali*, luid tegen iets roepen, iemand luid beschreuen, *taoe mapone kajoekoe koengangali, molo-nyo*, de lieden die de noten uit mijne kokospalmen haalden heb ik toegeschreeuwd, ze liepen weg.

ndangangasaka, breeder, ruimer gemaakt worden, *soma rangangasaka*, het erf wordt ruimer gemaakt, *rindi ngajoe ndangangasaka*, de wanden van het rijstvat worden wijder gemaakt, *ndangangasaka taoe mow-ego, nakabanghe ilinjia*, de reizigers worden wijder uit elkaar gezet, opdat de kring groot worde.

balanganga, tegenspreker, ongezellig iemand, *anangadi setoe ma ai ngakalanganga*, dat kind is een erge tegenspreker, *ngapobalangangaku inenja*, hij sprak zijne moeder tegen.

simpanganganga, mond tegen mond, bek tegen bek, *simpanganganga taoe setoe*, die lieden laten elkaar niet aan het woord, praten tegen elkaar in, *simpanganganga asoe pai irerow*, bek tegen bek stonden honden en varkens tegenover elkaar; *simpanganganga* is ook de naam v. e. tooverkruid, dat men aan honden geeft om ze dapper te maken op de jacht en aan menschen als ze ten strijde trekken, om "mond tegen mond" tegenover den vijand te kunnen stand houden; Tor. I, 234.

malingangasi roja, in de war, van streek, van de wijs gebracht, door oerstelpende drakte, veel lawaai, *malingangasi rojakoe maldong jokakirongu noe jurow*, ik ben van streek gemaakt door het booren van het lawaai dat anderen maken; *makalanganga*, syn. m. *makalirongu*, leeren maken, aangaan, luid spreken of zingen.

mbowanganga, zich spijten, gapen, de randen van elkaar doen, *mbowanganga tina ri limbo uti, mowa ndene*, de grond in den droegeelopen plas spijlt zich, als de zonnet op schijnt.

Amp. *nganga boei* = B. *sode of nganga njole* (hart), vgl. *boei*; *mosinganga* = B. *mkoenganga* (gapen).

ngangali (vgl. *ngungu*), de ruimte die zich opent tusschen twee randen of zoomen, die echt of schijnbaar ineendoopen, *ngangali ngkoroya*, de monding der rivier, *ngangali ndajia*, de weg zooals hij daar ligt voor den voetganger, de opening die het pad maakt, in het bosch, door het gras, enz.

soengangali, of *soenganga*, de ruimte tusschen de takken en bladeren v. planten en boommen, de oksels der takken, *soengangali ngkajoeke, manungo, mbojo*, de ruimte tusschen de takken en bladeren v. e. kokospalm, *pinangpalm*, bamboestruik, *ri soenganga ewo, ri soengangali ndakuri*, tusschen de grashalmen, tusschen het cypertgras; *ratoe nasoenyungali ndinjia*, de weg loopt juist langs den steen (voort een oksel met den steen).

ngange, mo-, *mengungsi*, zich verwijden, zich vergrooten, verruimen, *retakoe maori ndakoro*, *mengangsi ri njanjia*, mijne wond is van boven dichtgegaan, maar van binnen verwijdt zij zich; *mungangsi mata, boloto*, de oogen staan hol, liggen diep; *matoba kivi nana*, *mungangsi, ndakuri noe oet tana matoba*, de oeverrand is afgevoert en vormt een gat, het water heeft den afgevoerten grond meegeroerd; *tina mungangsi, oet ane mungangsi pai napungungsi*, de grond holt zich uit, het water ondergraaft hem, zoodat hij zich uitholt; *tenungngsi kabira nioji*, de scheur der sarong is wijder geworden.

ngangta, zie *angka*.

ngango (oogettem v. w. t., hier en daar al gewone taal geworden), het aantal bossen rijst dat men dagelijks oogst; *ane nongo momota tuor, kupati mowkeljoe be da mepone ngango*, als men oogst, is het verboden coits uit te oefenen, men zal het aantal geoogste bossen niet toecennen; *sinat i ngangota*, daar komt onze geoogste rijst aan; *mengungo*, groot, w. t. v. *bangke*; *mungungo pangkonjia*, hij eet veel; *mengungo anoe natowasi noe bitata*, het is veel dat ons kind te eten vraagt; *pejangungo i mtoesi pui ngungu o toekaka i Mimi*, het

is om P.'s grootte dat men denkt dat zij onder is dan Mini; *mangango onin'a*, het maakt een groot geluid.

ngantoe (O. Jar. Mal. *antok*); Amp. *mangantoe*, slaperig.

ngaso (Mor. id.), nabootsing van het geluid der kat, mitsaauw; *mongao*, mitsaauwen, *kangao*, aldoor maar mitsaauwen.

P.m. *ngao*, kat, *ngauangi*, onze kat.

ngsoe, *mangao*, zie 2. *kaoe*.

ngsoh, niet in staat tot spreken, doornat de stem in de keel blijft steken, zooals voorkomt bij aandoening of bij hevige ziekte, bij sterfenden of bij menschen die zich hebben overgeheven.

ngso(h), het kegelvormige, holle onderstuk van het lemmet der lans, waarin het boven-einde der schacht steekt.

ngapa (Par. id.), pr. t., erf, schoongemaakte ruimte om een huis; dorp. Ook in poëzie en als w. t. gebruikt.

ngape, *mangape*, zie 1. *kape*.

ngapi (uit t. Tern. *ngapi*, n. v. e. kleine art. vissen), Str. B.: *mangapi*, vissen op zee met een hengel op kleine vischjes, van uit eene prauw.

ngapoe, zie *apoe* [en *mangapoe*].

1. ngara (vgl. *langara*, 1. *ngyo* [en *lingara*]), open ruimte, gaping tusschen de uiteinden van een armband, waar hij wordt uiteengebogen om aan den pols te worden geschoven; *me*, *mongara toga laboe pai tinampa*; *me be laoe pongaravita*, *be da lo oe rabenga*, de ijzelen en de koperen armingen hebben garingen, als ze die niet hadden, dan zouden ze niet uiteengebogen kunnen worden.

Amp. *ngara*, gehemelte.

2. ngara [vgl. *ngoro* enz.], zie 2. *kara*.

3. ngara, zie 1. *kara*.

ngare, Str. B. (uit het Par.): *mongare* = B. *mongari* (schreeuwen).

longare „schreeuwen“, de Megascephalon Maleo, de hoopen vormen, de groote of strand-maleo, aldus genoemd naar haar zwaar geluid; zij legt hare eieren aan het zeesstrand, of bij warme bronnen; het heete zand broedt ze uit.

ngafolele (vgl. *aloe*), pr. t., honderd, *ola ri ngafolele*, geseeten bij honderden.

ngaw, zie *kawa*.

ngawoe (Meest.), dezelfde boom als *mamboe*, *ngede*, zie 1. *kedé*.

ngee, zie *ke*.

nge'e, een fakkel v. suikerpalmevels, -bladnerven, alang' en groen hout, die veel rook geeft en dient om bijen te verdrijven; *ngue'e oeni*, bijen door rook verdrijven, om den honing en de larren te nemen, *ndang'e oeni*, *ng'e ndatimboe*, *ndoor*, *ng'e ndapong'e*, de bijen worden met een fakkel uitgerookt, zulk een fakkel wordt bijgehouden en in de hoogte gehouden, daarmee worden de bijen uitgerookt.

ngege, zie *ege*.

ngel, zie *kei*.

ngeke, zie 1. *keke*.

ngela, zie 1. *ela*.

ngemba, zie 1. *emba*.

ngembo, zie 3. *embo*.

ngena (vgl. *naena* en *ngan*, in *pangane*, zie ook 1. *pan*; Da. t. *ngina*), zooveel, daureven, zoo pas, juist, bij de To Pedao ook van iets dat nog maar zeer kort (een uurtje) geleiden is; ten O. der Poso, in onderscheiding van roo en *pane*, alleen van iets dat een halven dag of langer geleiden is; *anor koeto umu nyena*, wat ik een poos geleden gezegd heb; *an ngena* wordt wel eens gezegd van een nog jong kind.

ngendjo (vgl. *keljo*, [kondjo]), hinkende, mark loopende, *ngundjo pelinjuna*, hij loopt ongelukkig, hij loopt mark; als w. t. gebruikt voor *meu muttu*, beschand, verlegen, *ngundjo pontoronyuna*, hij is beschand, *montengundjo*, mark of hinkend loopen, *montengundjo ri porogo*, hij loopt hinkend bij het uitvoeren v. d. reizing.

ngenge (Mor. *menyenge*, kijven), tui, volhardend, doorzettend, zeurend, *ngenge nyeruni*, volhardend in het vragen, *ngenge ndajannu*, tui in den landbouw; *kanyenge*, aldoor maar kreunen, dreuzen, zeuren; *pangenge*, lang draaiende tol, *kita da momboela*, bure

i *sema anoe pangenge opolinia*, we zullen eens tegen elkaar optellen, wiens vingertol wel het langst draait; *pangenge*, dreiner, zeurkou, iem. die maar blijft doortwisten en abnormen; *mompangenge*, krennen, dreuzen, zeuren, *be mompangenge*, *maoe madio'a*, al is hij ziek, hij krenut niet, *mompangenge*, voortdurend kreunen; *mangengi*, zeuren, aanhouden om, *ne ndangengi*, ge moet er niet om zeuren; *metangengi*, zeurig zijn, weten aan te houden, *to petangengi* i *lit*, I. is eene dreinster, iemand die haar zin weet door te dringen; *mantangengi*, zeuren om, met aanhoudend vragen afdringen, *boerke natetangengi* nTo Nape, de Napoërs hebben mij mijn zout afgedreind; *bantenge*, *ngesi sito*, *dja nottengensi jakoe*, je bent een zeurkou, je blijft maar bij me aanhouden; *pompengenge*, syn. met *pompente* (zie *pute*) als uitroep v. verband over iemand, *an, terompo nlanu*, *pompengengena*, zoo, hij is dus gevallen, de stakker!

ngentoli (uit *ngungun*, *ngenge* met suff-on), dreinerig, zeurende, zijn zin willende krijgen met dreinen of aanhoudend vragen. *ngengo*; *mangengu*, iemand bepraten, om hem over te halen tot iets, *pai kerpapoe*, *maku re anoe mangengu jakoe da mesapoe*, dat ik heb geweigerd is omdat iemand me heeft overgemaakt om te weigeren; *kungengesi*, *kato oka*; *ne e noepodjo*, we hebben hem bepraat, we hebben tot hem gezegd; ge moet het niet willen.

ngue, verschrompeld, rimpelig, bv. bladeren v. vlechtmateriaal of hout dat men beweekt, *ira ntele ngue bare madago ndapoti*, *boi monogesi ngisi ntonpounga*, pandan-blad dat verschrompeld is mag niet gebruikt worden voor vlechten eenen mat, opdat niet de tanden van den eigenaar door grijzen bloot komen (opdat hij niet sterft); *kadjo kengoe*, hout met een doode plek; *mungoe*, *mengoe*, rimpels trekken in het gezicht, v. koude of afgrijzen, *kungoe*, rimpels in het gezicht trekken, aldoor grijzen v. koude, *kengoe ngisi*, de tanden komen door grijzen bloot.

mopongo, grijnzende gezichten trekken, *rona mopongeto*, n. v. e. gebeyte in M. Se-lebes, waar het zeer koud is in 't boech, (waterscheiding tusschen Tomini-bocht en Mori-golf, Tor. I, 60, 63, 70, 383); *meroe-nger*, *meroverengo*, 't gezicht in rimpels trekken, grijzen, *meroverengo ngasi*, grijnzende de tanden doen bloot komen.

NGEPE, zie 1. *ep*.

1. **NGERE** (vgl. *ngoro*, enz.), zie *kere*.

2. **NGERE**, zie 1. *ere*.

NGERO, omz. v. *rengo*; *mongero* = *morengo*, zeuren, dwingen, trachten zijn wil door te zetten; *mampongroka* = *mamporengoka*, iemand dwingen, iemand zijn wil opleggen; *bangero* = *baranga*, zeurkous, dreiner, dwingeland.

NGEROE, zie *keroe*.

NGEWA, zie 2. *ewa*.

NGGA (vgl. 1. *kaat*, *ngua* *niwoje manoe*, dooier v. e. ei, *mangua*, geel, *taoe mangua* *paja-ajia*, iemand met gele voetkolen (een doode), *mangga* *eo*, de zon is reeds geel (3 n. n. m.), *moga*, *dja mangga* *ri urao nana*, *nga malai ri banera*, ze waren aan 't reizigen, eerst toen het ten volle dag was, gingen ze naar huis, *mai kungga* *noe lionja*, zijn gezicht is erg geel; i *tengga* „de gele”, een gemakte term om de rijst aan te duiden, zie *loet*, [*loet*]).

mompengasi, een gele kleur aannemen, van iets dat anders niet geel ziet, zooals 't gelaat v. e. zieke; *popangga* (of *popa-nga* *aka*) *loka*, de piasangs zouden er geel van kunnen worden.

NGGABARO, zie *baro*.

NGGABOET, PmB. grootmoeder: voor *njkebori*, zie 2. *boer*.

NGGABOTOE, zie *boetoe*.

NGGADE (vrsch. uit *nygda*, zie *kada*, vgl. Bad. *tangkada*), spookaap; zie ook op *langkeda*, w. t. v. *nygga*, spookaap, Tarsius fuscus, het halfapje dat in de Tornjinsche letterkunde als slimme bedrieger optreedt. *banja dja nygda sanggud*, er is niet slechts één enkelde soort van spookapen; i *Lingga-de-ngga*, soms - eigenaam van den Spookaap in de verhalen.

NGGADO, zie 2. *kado*.

NGGAE (vgl. 1. *kab*, *kare*), oogsterm; *penggaet*, tijd, plants, wijze v. oogsten, oogstmeije; *mengga*, oogsten (eig. „naar zich toekalen”), *da rukasi mengga*, maak voort met oogsten.

NGGAE, zie 1. *era*.

NGGAGA, zie 2. *gaga*.

NGGAI, zie 2. *gai*.

NGGALINE, zie 1. *ine*.

NGGALO, Amp. = B. *ngkaja* (schaduw, schim).

NGGAJO, zie *gajo*.

NGGAJO, PmB. (vgl. *nggajo*, [*ngkaja*, enz.], *kajo*), schim, schaduw.

NGGALA; *mangala*, *mogangala*, inzetten van een nieuw zangcouplet of een nieuwe zangstrofe door de mannen bij den reizang (*raego*), *mangala laema*, *re'a mantima pangala nioema*, de mannen zetten in, de vrouwen nemen dan inzet der mannen over; *silo da mopangala*, *to pangalakamo*! gij moet inzetten, kom, zet eens voor (ons) in; *sambada mampangalakka*, *néjaor anoe mampasada*, één moet er tekens bij inzetten, dan zijn er die het overnemen.

NGGALA-NGGALA (vgl. *ngkala*), soort roode mieren, die niet bijten, maar een scherp zuur afscheiden; *taoe mandresi ngkala*, *ndojosi*, *majo*, de groote roode mieren kruipen op je en bepijpen je en dat is bijtend.

NGGALAORA, zie 2. *ora*.

NGGALA, zie *gala*.

NGGALIOWA, zie *kaliowa*.

NGGALIOWA, zie *liwa*.

NGGALOE, zie *lo*.

NGGALOEMELE, n. v. e. boom, de bladeren worden geneeskundig gebruikt.

NGGALORI, zie *lori*.

NGGANGGA, groote soort kikvorsch, die gezeten wordt, grond, naar zijn luid gekwaak, vdr. ook: schreeuweig, luidruchtig, *nggangua*, of *sa-nggangua mogte taoc*, luidkeels lachten de menschen.

pr. t. *randjoja temalangangga*, luidkeels tachtende.

Amp. *nggangasi*, schreeuwend, luidkeels, **NGGANGGAWO**, zie *gawo*.

NGGANGGA-NGGANGGA, PmB., een kruid dat slecht in moerassen groeit.

[**NGGANGGANGGANGGA**, zie *ganggana*.]

NGGANGGE; *mongangge*, spelen, gekheid maken, drukte maken.

NGGANG, zie *manita*.

NGGANG, pr. t. = B. *nggoc*.

NGGANGMA, zie 2. *oma*.

NGGA OEROE, zie 2. *oeroe*.

NGGAKRI; *mongakri*, luid krijten, luidkeels schreien, *ngganguari motokemang*, met luide stem huilen.

NGGAKRI, zie *pari*.

NGGAPOEDE, zie 2. *poede*.

NGGARA; *mangara*, *mangarati*, over iemand minachtend spreken, hem bepijpen, belasten, *ne ne ndangarati taoc*, ge moet van de menschen geen kwaad spreken; *to pengarati*, een minachter, een lastige aanmerkingenmaker; *himgarati*, id.

NGGARAE, naam eenor kruipplant.

NGGAR-NGGARA, een moerasplant.

NGGAROBELA, zie 1. *obela*.

NGGAROWE (W. Tor. t. Bad. Nap. *karare*), PmB. w. t. v. *pale*, haad.

NGGARIBADA, zie *tangkribada*.

NGGARITWA, Lal. w. t. v. *kimbose* (leguaan).

NGGARU, zie 1. *karu*.

NGGARU (Mal. *gurek*, *gurek*, Bim. *guro*; (vgl. 1. *karu* enz.), kat; w. t. zijn: *to ela*, *to djela*, *to nggelo*, *to molitroe* (*politroe*), *nggel*, *puw mbaklor*, *to tela*, *djorow*.

NGGARUPOE, zie *rupu*.

NGGAS (vgl. *gusi*, *ngkusi* en Jav. *kunji*), Bim. *kunji*, list, of *tingkusi* (Tomb. id.). Mor. [*tangkusi*], *tangusi*, [*ngusi*], Sang. *se-nygasi*), spookaapje, Tarsius fuscus, zie ook op *nygide*; *se mo* i *nygasi to pokiré*, daar heb je den

Spookaap, dien bedrieger; *banja dja nygusi sanggasi*, er is niet slechts één spookaapsoort. In de Tor. letterkunde is dit halfapje de slimme bedrieger. Tor. II, 404, III, 376. Afo. Kaud. Cel. Ub. I. 63, 86.

NGGATOWEI, zie *toer*.

NGGAWA, pr. t., kat.

NGGAWE, *tangware*, zie *karu*.

NGGAWELA, zie *karata*.

NGGEL, zie *keda*.

NGGE (uit *nggengge* gemaakt, om de betekenis te veranderen); *mongge*, spelen, zich vermaken, *pongge*, spel, vermaak; *kungge*, syn. m. *kungengge*, dartel, wuipen, zinnelijk, al te aanhalig tegenover 't andere geslacht.

1. **NGGEI** (vgl. *djeri*), kat in het B. w. t. v. *nggare*, in 't Amp. de gewone benaming.

2. **NGGEI** (vgl. 2. *gati*), pr. t., *nggeti*, *nggeti*, *nggorengadi*, roeit, roeit, de handen als hakend bewegend.

NGGELOE, betz. als *tiru mbane*, stre-gtas, zie *tiru*.

NGGELE-NGGELE, Todj., een kruid, als geneesmiddel tegen schuipen aangewend.

NGGEL, zie *geli*.

NGGELA, zie 1. *gelo*.

NGGENE (vgl. 1. *djer*, *dene*), buffelkalf, welks horens ongeveer een halven vinger lang zijn; men zegt in dez. bet. ook: *ana nggen*, *halangene*.

NGGENGGE, zie *gengge*.

NGGENGNOGA, zie *gengge*.

NGGENI, pr. t., verkorting van *singgeni*, water.

a) *anoe be unande nggeni*, wie geen water drinkt.

b) *pedeluloka luntugi*, bedien dien van palmwijn.

NGGERI (Mor. id.), betz. als *nggeli*, bv. *mandjo nggeri*, zeer ijverig.

NGGEWI, zie *kerwi*.

NGGEWO (vgl. *urro*, *rembo*, *nygidu*) *grap*, gekheid, dwaze streek, *nygrosingja setor*, dat zijn grappen van hem; *kunggewo*, zich voort-slingend, kronkelend, *kunggewo* *welri lant*, de slang kronkelt zich over den grond, *m-nygwo*, spartelen, zooals een visch op 't droge;

mompanggero booe, *buja mate*, *ndidolosi m-ponngero*, hij heeft den visch doen spartelen, hij was nog niet dood, hij sak hem, opdat hij zou spartelen; *moutlanggero masyi ri* *we*, de piling zwenkt slingerend door het water, *moutlanggero ri ali*, *era booe* *du melindja ri lant*, rondkruipen, rondwoelen

op de mat, als een visch die op 't droge wil loopen.

nggibo (vgl. *nggobi*, *nggero*, *ngro*, *ngabo*); schuddend bewegen, *mo'ngi nggibo* in wi- gende, schuddende beweging brengen, *no- nggibo* noe *nggibo*, de wind schudt het; *tenggibo' lompenja*, zijne heupen komen heen en weer te gaan, zijne heupen wieden; *kinggibo*, al schuddende, heen en weer gaande, *katoe sindjaoe ne' noeljongko*, *ke- nggibo*, trap niet op dien steen, hij wagt.

nggidi, w. t. v. *leti* (vr. schamdeel).

nggii, zie *gii*.

nggikoe (vgl. *nggiteo*, *nggoeki*, [kind]oe); *ke- nggikoe*, waggelend, heen en weer gaand, *kinggikoe* *ikoe ase*, de staart v. d. hond gaat heen en weer; *monggikoe* *siko malingja*, *kar- lae korowor*, ge waggelt aldoor bij het loo- pen, mischien hebt ge spleten in de voeten.

nggili (vgl. *1. gili*, *kili*); *nggili*, trillende, lillende, van nog niet recht bestorven vleesch, *ne' noek'ni nggili*, neem het niet mee terwij- het nog ijt; *nggili'nja*, een strek, een gras van hem; *kinggili'z* *ori ri tibo*, het vet telt in den kokosdop.

toronggii, vet-oogen, plekjes drijvend vet in eene vloeistof, bv. op het water waarin vette spij is gekookt of een weinig olie in een nap water, *motoronggii*, vet-oogen vormen, die dan trillen en blinken op de vloeistof waarin zij drijven, *boko motoronggii* *ri koera*, *ena waroe*, *masapi*, *pai inae mda- kjoekoesi*, vette spijis vormt trillende oogjes in den kookpot, zooals varkensvleesch, palings, en groente die met kokosmelk is bereid.

nggilli (vgl. *1. gili*, *ili*, [nggelli]), Amp, kruin v. 'i hoofd.

nggini, *kinggini*, zie *kini*.

ngginita-nita, zie *kita*.

nggio-nggio ([Mor. id.]; vgl. *alijopo* en *ilo enz.* en Kr. v. t. 171—173), vuurvlug; *monggio' alijopo*, *manhkon* *jajo ngjidele*, de vuurvluggen swermen rond, om de spruiten der pompoenen op te eten.

nggiri, pr. t.

a) *dodo ri hutor jatoro*, de geesten in de vuur-steen, *nggiri*, pr. t. b) *ri hutor ngkinggiri*, in de vurige steenen,

c) *majande eia kila*, die schitteren als de bliken.

nggiri-nggiri, pr. t. (uit het Boeg. *giringi- ring*, [vgl. *giringi*]), koperen belletjes, door de priesters aan den gordel gedragen; *na- lingko nggiri*, omringd door belletjes.

nggitoe (vgl. *itoe*, *itoe*, *nggitoe*), met draaien, zwaaien, omhelen zich bewegend, *mo'oei nggitoe*, met krullen schrijven.

kinggiteo, zich draaiend, zich zwaaiend bewegen, bij het loopen of bij het voelen van eene onverwachte aantrekking; *manngiteo*, met een zwaai of draai ergens tegenaan komen, *ganji manngiteo noe joenaja*, een tol die even tegen een anderen tol aankomt; *ndanggitoe'ka ma'oei*, het wordt met krullen en draaien gescheeren.

nggobi, zie *kobi*.

nggodhi, zie *kodi*.

nggodoe, zie *kodie*.

1. nggoe, w. t. v. *era* (zwaai, schoonsmet); voor *nggura* (door verkorting en linker- wijziging).

2. nggoe (vgl. *2. koe*); *panngoe*, (een v. d. onder- deelen der vrl. geslachtsorganen, wisch. de clitoris of het frenulum clitoridis).

nggoe, zie *koe*.

nggoe'ari, zie *go'ari*.

nggoesi; *monggoesi* (een term die aan de pr. t. is ontleend), voor den 2den keer zich onderwerpen aan de plechtigheid v. h. *mo- mpari'ngka* (zie *1. langka*) of *jakimorak*, wat een meisje deed, wanneer ze, na reeds vroeger aan de plechtigheid te hebben deel- genomen, ziek was geweest of niet flink groeide; het meisje behoeft dan niet zelf in de *langka* te zitten; alleen de klieren en restieselen, die ze behoorde te dragen, werden dan in de *langka* gelegd en het meisje woonde verder het feest bij; alleen aan de plechtigheden die gescheeden nadat de meisjes uit de *langka* gekomen waren, nam ze deel; *monggoesi'nggoesi' anajua*, zijne dochter-voor den 2den keer laten deelneemen aan het *mongpari'ngka*.

nggoeda; *kinggoeda*, mank loopend, doordat een der beenen te kort is, of doordat bij

het loopen; *banggoeda*, iemand die aldus loopt.

nggoeki (vgl. *nggikoe*); *monggoeki*, *kinggoeki*, waggelend, wankelend, zoals bv. een eend die loopt.

nggoelao; *manngioelao*, stokoud, afgeleefd.

nggoeli [vgl. *mboele*], pr. t. = *B. mbolie* (bok, geit).

nggoeli, pr. t., verkort v. *ronggoeli* = *B. pr- kodi* (genees- of toovermiddel).

nggoelli (vgl. *ili*, *goelli*, [nggilli]), Amp, de kruin v. h. hoofd.

nggoeni, zie *koeni*.

nggoenipi, pr. t. = *B. pangipi*, droom; *me- nggoenipi*, droomen.

nggoeraoe, zie *goeraoe*.

nggoerio, zie *sangoerio*.

nggoeroe, zie *1. en 2. koeroe*.

nggoerooe; *monggoerooe*, gekir of gekoer laten hooren, v. sommige vogels (bv. *lebaqo*, *veko*), klagerlijk schreien, zooals iemand die bedroefd is; *panngeroeroe*, gekir, klagerlijk gewe- en.

nggoeso; *monggoeso*, onrustig zijn, heen en weer gaan, van onderdelen v. e. geheel dat niet of weinig beweegt, zooals de armen en beenen bij het uitvoeren v. reizen, of een rustbank als men er op ligt te woen, *ende nggoeso*, dans waarbij de armen op en neer gaan; *tenggoeso* *toor*, *marka*, de men- schen zijn onrustig, bang; *kinggoeso*, steeds heen en weer gaande, v. d. ledematen, in onrustige beweging, *ne' kinggoeso* *motor- nia ri doanaga*, maak niet aldoor beweging als je in een prauw zit; *sulanggoeso* *ritinji*, *sulanggoeso*, zijn voet is verdraaid, hij is verwikkeld.

nggoeti, pr. t., zie *koeti*; vorth. op *doemji*.

nggoio, zie *goio*.

nggoja (vgl. *Mong. uja*, *uri*, verlegd), be- schamd, verlegen, uit het veld geslagen; *manngojati*, beschaamd, verlegen maken, een mal figuur doen maken.

nggojajo, een verdraaid woord in de raadsel- taal; *kujoje manngojati* *nggojajo*.

nggolobobo (et. *lobob*, met *prek nggolo*, uit *kidi*, [zie Sprk.]), benaming v. e. soort karp van foaja, gedragen door de *ladorak* *ngpo-*

mota (leider bij het oogten), vroeger ge- bruikt in Laga, Onda e en de Meestreek, een lang, rechthoekig stuk foaja, gewonden tot een puntige karp, die over den hoofdhoek op 't hoofd werd gezet; een breede riep hing dan af, die nek en rug bedekte en met een band weder om het lijf werd vastgemaakt; thans wordt het woord ook gebruikt als w. t. voor *timi* (zonnehoed).

nggolodoe, *monggolodoe*, zie *lador*.

nggoloebo, n. v. e. boom, die niet gebruikt wordt.

nggolopi, zie *1. kopi*.

nggona, zie *ngkona*.

nggonc-nggonc, n. v. e. varen-soort, gebruikt als geneesmiddel tegen halswonden en om eene uitgezette milt te masseren; de voet- angels, die men plant als men vervolgd wordt (*ampri mpoer*), bespuwt men met dit ge- kauwde kruid, dan zal de vervolger het op- geven.

nggonwe, pr. t.

a) *era jole lai nggura*, alsof we slapen op het erf, b) *era jole ri nggonwe*, alsof we slapen in de goot.

nggonwe (verdraaiing v. *ong*, uit *songe*, zie *2. onpe*), vr. schaamdeel.

nggonwe; *nggonwjo oer* (P. *longjo oer*, zie *longjo*), met veel water aangemaakt, bv. slappe pap of verf die te dun is; *nggonwjo melon*, kots! ging hij braken; *kinggonwjo*, opborrelend, van water; een der rivieren in het Doondanjik (Torate) heet *Kinggonwjo*; *montolonwgonwjo oer mebek*, het uit den grond opkomende waterborrelt. (Zie ook *2. gongwjo*).

nggonci (uit het Par.), gong.

nggooe (vgl. *looe*, *nggodoer*, *lador-joe*, *1. djoe*, [koer]); *nggoe*, *kinggoe*, op en neer gaand, wippend, meegewend bij aantrekkings, trillend, *nggoe' pelindjanja*, hij loopt met doorbui- grande knieën, *laro kinggoe' rido odoemado*, moer-taggrond die op en neer gaat heet broek- land, *kinggoe' djoat*, de vloer wijft op en neer; *monggoe*, wippen op iets buitzaams, *monggoe' melde ri katu*, op en neer wippen, terwij men over een boomstam loopt; *ma-*

(*ng*) *nggoe*, doen wippen, *lae mangngooe wata pui pangngooe*, de menschen doen den boomstam wippen, zodat hij wipt; *mangngooe*, op iets wippen, b.v. om het in elkaar te drukken, *ngpangngooe roeroe*, *nakadago mekeni noe opoe*, de verzamelde stukken hout (bij het nabranderen op den akker) worden in elkaar gedrukt (waartij ze veerkrachting wippen), opdat het vuur ze goed verteer; *mangngooe rjakee*, *nagengngome*, bij heeft mij eens gepolst, mijn hart eens aangevoeld of het ook meegaf.

pr. t. *tepengngooe-nggoeraka*, opwippende.

NGGO'OE, zie *ko'oe*.

NGGO'OE, *monggoe*, het blaflend geluid geven, dat de varkens soms maken.

[NGGOROWALA = *koriorala*.

NGGORO, zie 2. en 3. *goro*.]

1. NGGOROE, zie *koroe*.

2. NGGOROE (vgl. *nggoroe*), pr. t., kat; *boi nasoen nggoromo*, opdat de kat er niet tegen aan stoot (Tor. II, 680, 54; -*mo* is hier de *enclitica*).

NGGOWO: *monggoro*, week, slap, zacht zijn, megeven bij aantaking, *loka se'i matasa nggi*, *ni ai jongngorowa*, deze pisang zijn overrij, ze zijn erg week, *kanngoro' korokor*, mijn lichaam is week (het vleesch laat zich gemakkelijk indrukken, zooals bij waterzuchtigen), *dja wota gambé, kanggoro'*, de gambir is rochtig, ze laat zich indrukken.

NGIA: *kanngi'*, den mond of den bek vooruitstekend, *se'i koepatoedjoe, sika dja kanngi'*, *ewa lui salaroro*, ik ben bezig je te vermaaten, maar je steekt maar je mond vooruit (trekt met den mond, meesluit, lacht schamper) als een aap die niet goed is voorbereid, *kanngi' reka ajoe, ewa da nadjidati*, *lae*, de vlammen van het vuur springen vooruit, alsof ze de menschen willen likken; *singkanja wai anangodi, mangogelika toor musko*, allemaal tegelijk staken de kinderen den mond vooruit, om dengene uit te lachen, die hen aansprak.

uwngidi, v. e. vogel, den bek vooruitsteken, om de veeren in orde te brengen, die veeren met den bek karmen, *mongidi*

tonji, *noejenja mangidi*, *na oeloesi*, de vogel kamt zijne veeren met den bek, hij brengt zijne veeren met den bek in orde, hij bespeekst ze.

mangidi, *mangkanngidi*, den mond voor iets vertrekken, b.v. om iem. te bespotten, *jakee dja noengiti'*, ge meesluit maar over me, toont uw spot of minachting voor me, door den mond vooruit te steken; *bare'epa sako tepongidi kami*, we waren nog niet eens zoover, dat we den mond hadden uitgestoken (om te eten).

[*ngia-ngia*, zie 1. *kia*.]

NGIDA (Mal. Tob. *idam*, Boeg. *ideng*, Mak. *irang*, Ngadj. *kidam*, Soend. *nyiram*, Bal. *ngidam*); *mangidi*, de lusten der zwangere hebbende; *poer' ano poe' naperapi, kangidanya*, alles wat zuur is vraagt ze, omdat ze de lusten heeft.

NGIDO: *manngido*, langzaam en nauwkeurig zijn eten kauwen, *dja manngido pongkonino*, *noe'oka mamplengiki*, je kauwt je eten maar langzaam, je doet er met opzet lang over.

1. NGII (vgl. [1.] *kie* ten Mor. *ngingiti*); *mengii*, doordringend pijnlijk zijn, hevige pijn doen, zooals een lichaamsdeel dat gekweld of geknepen wordt; *mengii nitikow, kekoele*, mijne voeten doen pijn van de rheumatiek; *mengii-ngii palekoe, ewa nanderesi onti*, mijn arm doet stekend pijn (wedwinaarpijn), alsof hij door mieren bekropen wordt; *djoea mengii*, eene ziekte die op beris gelijkt; *mengii ngisike manginoe w' miranindi*, mijne tanden doen doordringend pijn bij het drinken van koud water.

2. NGII, Amp. zie ii.

NGII: *mangii*, met weerzin etende, *mangii pangkoninja, kampunili*, hij eet met tegenzin, hij kiest steeds uit.

NGILOE (Mal. Tomb. *Toutimb. id*, Tag. Bis. *Meg. Blik. ngilo*, Pamp. *lupio*): *mungiloe*, gewrichtspijn, zooals die zich voordoet bij rheumatiek en framboesia, sleef of eegig, van de tanden, bij het eten van zuur; *kangiloe*, zulk een pijn; *pongngiloe' ngai*, de tanden zouden er eegig van worden.

NGIMBE, ineens veranderd, *ngimbe lionja*, zijn gezicht is ineens anders geworden; *kungimbe*, licht bedweld, eenigszins duizelig of onrustig, door pinang, tabak of derg., *mamongo kangimbe*, bedwelmede pinang; *kungimbe rajake*, ik ben in verkeerde stemming; *mamokanngimbe*, bedweld maken.

NGIOES: Amp. *mangioea*, spuwen (missch. uit *mangioea, mangajoen*).

NGIPI, zie 1. *ipi*.

NGIRA (Minah. t. O. Jav. *irang*, Tag. *hia*, Tob. *ira*, Mao. *miri'*), beschaamd, verlegen, uit het veld geslagen, *kungira*, beschaamdheid, verlegenheid; *mengirati*, teleurstellen, beneden de verwachting blijven, b.v. niet komen als men wordt verwacht of geroepen en daardoor den roeper verlegen maken of een mal figur doen maken, *toor mangirati joeroe*, iemand die een ander teleurstelt, hem maar laat praten of roepen, niet doet wat men van hem mag verwachten; *kangirati*, iemand die vaak zoo iets doet; *to pengirati*, id.

NGIRI, zie *iri*.

NGIRO (vgl. *ngaroi*), tandeloos, ook v. ding, *masemo kangironja*, hij is al lang tandeloos, *ngironjo garagidjior*, mijne zaag heeft tanden verloren.

NGISI (Boeg. Pamp. Bis. Tag. *ngisi*, Mak. Boeg. *ngisi*, *isi*, Noef. *masi*, Sang. Bent. *isi*, Mal. *gosi*, Tomb. *esi*, Ilo. *gisi*, O. Jav. *gisi'*), tand, *ngisi asoe*, hoekant, *ngisi mungile*, snijtand, *ngisi mponjole*, snijtanden v. e. groot dier, *ngisi oet*, tanden die maar niet zwart willen worden, *ngisi noe wu*, roode hond, *huidtalsag van den zonnebrand, ngisi bisoe*, de etterprop die uit de steenpuist komt, *ngisi mjesoko*, slagstanden v. e. hond of v. e. wijf, *ngisi mponontjoni*, slagstanden v. e. krokodil, *ngisi noe honja*, de valdeur v. e. valhek voor wilde dieren, *hontjo mlangisi, noerwioer ewa ngisi munging*, *uwe mndelengk*, *ngimbonja*, een valhek wordt v. e. valdeur voortzen, die dichtvalt als tanden die bijeen als de lijn er van wordt bewogen; bij uitbreiding: ook: *ngisi mbelja*, *ngisi mtabue*, de losse dwarshouten in dat gedeelte van een omheining dat den weg verspert; ze

kunnen er uitgenomen worden, om buffels of paarden door te laten (de eig. naam is *solake*); *ngisi ike*, de verheffingen tuschen de groeten van den foaja-klophamer; *ngisi asoe makkondoli langira, nje e ndalo bengko ri boti*, de hoekanden volgen op de kiez, bij den aap heeten ze slagstanden; *ngisi beres*, belemiet, dondersteen, donderpijl; *ngisi longga* (and v. e. *longga*) (soort luchtgeest, zie 2. *longga*), benaming van de koperen of bronzen bijlen die men een enkelen keer in den grond vindt; wie zulk een bij bezit, zal rijk worden; Tijdschr. A. G. 2e Rik. XXXIX, 678; *mangioero ngisinja*, zijne tanden zijn droog, hij is dood; *to roogoe ngisi*, w. t. v. *ralakoe*.

mongisi, tanden hebben, *ngia i nTa Djai mongisi*, de heining van Ta Djai heeft een uitneembaar gedeelte, *Mongisi Longga*, n. v. e. meise in een verhaal, met tandjes zoo fijn en zwart als seamzaad; *mengisi ndakomino joe*, de rijst vertoont zich als vleermuis-tandjes (Tor. II, 253), d. i. de blaafjes komen al boven den grond (na 5 dagen) als een spritje, maar hebben zich nog niet ontvouwen, *kei mlin ber' e' romga mongisi*, baast van de w. vertoont niet spoedig epelen; *pengisi*, alstenden, het driehoekig ornament, van butelrib geneden, waarmede de schilden werden ingelegd, ook het brandteken-verstierd op kalkbussen (Tor. II, 215), *ndakengisi*, met dit verterwel verfraaid; *pengisi* is ook de naam v. e. plantje, dat tot de tooverkruiden voor den oogst behoort.

mekengisi, mekroengisi, met de tanden glijzen, de tanden laten bloot komen bij het lachen, *kangkoengkoengisi ewa baekla mungu joi mui tim*, *nije mpekongisika*, de tanden onthlootende als een butel die de pis v. e. wijfe ruikt, daarbij onthloot hij zijne tanden, *ndakongorokan nlejin, napekkoengisika*, zij verschuift haren lijfband en onthloot daarbij hare tanden.

Tag. *ngisi noe elja*, treden der trap. NGISO: *mungiso*, glimlachen, *kangiso*, voortdurend glimlachend. NGKAA, zie 1. *kua*.

ngkabongo (vgl. *bangani, kobangani*; wrsch. staat *ngkabongo* gelijk met *baré kobangani*), voor niets, tevergeefs, zonder reden, vrij-willing, zoo maar; als het ironisch is bedoeld, staat *ngkabongo* gelijk met *baré ngkabongo*, dus z. v. a. „soms voor niets?“, m. a. w. juist wel, daarom dan ook, niet voor niets, *dja poe ngkabongo*, 't is maar gepraat voor niets, *melindji ngkabongo*, zonder doel loopen, wandelen, *baré ngkabongo ndapapo* o *Boe-joe ngGelata*, *maka ndate kodjo gelata*, niet voor niets wordt hij de Brandstelsberg genoemd, want er zijn werkelijk brandstels-boomen, *ndapapo ngkabongo* (of kortweg: *to o ngkabongo*) *Boeje ngGelata*, heet hij soms voor niets Brandstelsberg? (soms niet eens vragend gezegd, toch oorspr. ironische vraag), *dja ma ngkabongo*, ik kom zoo maar eens hier, *peto ngkabongo*, *hale!* zeg het maar eens gewoonweg, vriend! *koetima ngkabongo anukoe*, *baré koetani da maroo?* *tweinja*, ik heb niet voor niets (niet opzet) mijn kind weggehaald (heb ik soms voor niets mijn kind weggehaald?), ik sta niet toe dat het bij zijne grootmoeder blijft, *koetaji ngkabongo nggwo setoe*, *banja ri kadja ndajako mungku katukunga*, ik heb niet opzet die kat weggedaan, omdat ik boos was te zien hoe ze snoepje (heb ik soms voor niet, enz.) is het niet in mijne boosheid, enz.), *mata ngkabongo si'a*, *banja mamponjoeteka salinja?* hij is juist gestorven, omdat hij moest boeten voor zijne misdaden, *rase ngkabongo pui napamperita noe anoe mamperita pui rase*, en zoo komt het dan juist uit dat er gepeend is wat er is gepeend, zoodat het nu zoo is, *madajo tane setoe*, *rase ngkabongo maria paenja*, die menschen zijn ijverig, nu hebben zij dan ook veel rijst, *santa se i mariano oedjo*, merkt *ngkabongo pae*, dit jaar is er veel regen geweest, de rijst is dan ook gelukt, *baré ngkabongo rita seti*, hij is dan ook niet gekomen, *koeto ngkabongo muria*, ik zeg gewoonweg, dat het veel is, *sampombarita mami koepjembomo ngkabongo kapat* - *ntwa injin*, toen we elkaar ontmoetten, heb ik

hem eenvoudigweg verteld, dat zijn jongere broer gestorven was. *ngkabongonia*, hetz als *ngkabongo*; *koetima ngkabongonia mamperita doi*, *banja da makapoesa noe indanja ri jake?* Ik heb hem dan ook aangepoed om geld te verdienen, opdat zijne schuld aan mij zou betaald worden. *ngkai* (Jav. *kjai*, vgl. 3. *kri*, *langkai* en *ngkai* in den bergnaam *Ngkilak*), grootvader, overgrootvader, voorvader, oudoom en verdere mannelijke familieleden van zijne en oudere generaties; *ngkai* is ook de betiteling van oude, vertrouwde slaven (in sommige streken van slaven in 't alg., zie 1. *toe'a*) en van krokodillen (Tor. I. 161, 264); soms wordt de *pompinto* (tektonymische benaming) met *ngkai* gevormd, br. *ngkai i Wobonya*, grootvader van W.; *mat-mpongkai*, tot grootvader, voorvader hebben, met „grootvader“ aanspreken. *ngkaja* (vgl. *nggajo?* [enz.], 1. *rejo*, 1. *haja*), schaduw, schim, *strimo ro matlogo ngkaja hanora*, de zon staat in het toppunt, de schaduw van het huis is precies de omtrk; ook gebruikt als uitroep om iets dat vlug geschiedt aan te duiden, *dji ngkaja, mboco nantula lagira*, fluks, roef, speerde hij een hert, *bari i semu to roa, dja sangkaja karkita*, wie mag er zooveen wel zijn voorbijgegaan, ik heb hem maar vluchtig gezien, *mat-mpomngkaja*, slechts een oogeblik, in 't voorbijgaan, met iets in aanraking zijn geweest of te doen hebben gehad, *dja napos-ngkaja nalingakor*, ik heb hem maar in het voorbijgaan gehoord, als een los gerucht, als een half-afgehuisterd gesprek, *dji napos-ngkaja noe muntkoe*, of: *dja kerpomngkajamata*, ik heb het maar maar vluchtig, terloops gezien. *be mungkaji tuw*, de lieven bewegen, vertoonen zich niet, *ane naselmpori ngkajute*, *komu da mekita dongkaja*, als de dood er tussehenin komt, zult ge hem niet meer zien bewegen, *iru ngkadjo be mungkaji* (poëzie), de boombladeren bewegen zich niet, *mengkajamungkaji*, zich telkens vertoonen; *bangkaja*,

iemand die telkens aankomt, drukt bezoeken maakt.

ngkala-ngkala, hetz als *ngkala-ngkala* (grootte, roode mieren).

ngkalle (vgl. *ngkalio*); pr. t. *ngkalkale*, geheel alleen.

ngkalio, zie 1. *lio*.

ngkamo-ngkamo, PmB, n. v. e. boom, die niet gebruikt wordt.

ngkano (vgl. *ngngko*); *kangkanyo*, krioelen, de, druk wemelende; *mungkanyo*, krioelen, wemelen, v. vissen, insecten, menschen. *ngkao*, PmB, bijwoord van graad, zeer, erg, *bose ngkao*, zeer groot.

ngka'oe (vgl. *ka'oe*), uitr. v. e. plotseling grijpen en opnemen, *ngka'oe koeke*, joep, nam ik het op den rug (of: in de draagsarong).

ngkasi (vgl. *nggasi* [enz.]), spookaap.

ngke'e, pr. t. = B. *ngke* (deze, de zooveen genoemde).

ngkeo (vgl. *keo*, [1. *ko*], *kieo*), n. v. e. vogel, welks geluid onheil voorspelt, soms als w. t. v. *hongka*, klekendief.

ngkita, pr. t. verkort. van *longkita* (geest, spook).

ngkilarame, zie *rwu*.

ngkinowenja, zie *renyji*.

ngkinowa (st. *koeti*, vgl. *ori* en Tag. Bis. Ibn. Mag. *gub*, Ilk. *rubii*, Pons. *garii*, Tal. *rubii*, Sang. *hebi*, roots: Par. Pal. *munggora*, Sig. *munggoria*, Mand. *arauran*, Boeg. *arauran*, Boan. *koiborin*, Mak. *koreweng*), namiddag, ongeveer van 4 uur tot het donker; *me-ngkinowa*, den middag voor iets nemen, *me-ngkinowa da niojo oe mofjiman*, in den namiddag gaan we op den akker werken; *me-nyun mepengkinowa?* wat doe je in den namiddag? *te-nyun-nyun*, ongeveer des namiddags, tegen den namiddag.

ngki'o, *mungki'o*, den mond een weinig scheef trekken, uit minachting; *mungki'o joerw*, hij trok den mond scheef, uit minachting voor anderen.

ngkoedji (vgl. *poetji*), weergave van het uitspreken of uitspreken van *thoestoffen*, *sia mepomunja*, *ngkoedji daa*, met dat hij een houw had gegeven, spoot het bloed er uit.

sangkoeji tai nyisoeki leboe ri lae, plotseling spiet de drek der lagedis er uit en komt neer op de menschen, *wengkoeji leboe-pa daa*, spittend kwam het bloed er uit; *ko-nykoedji*, overal maar heen spattende.

ngkoele-ngkoele, een kruid dat alleen in moerassen groeit.

ngkempoe, verkorting van *makempoe*, zie *kempoe*.

ngkoesto, zie *koesto*.

ngkona (Leb. *konu* „naam“, Mak. Boeg. *gonu*, vgl. Balant. *ko'o*, Bangg. *ko*, Sang. *ko* = *anoe*), iemands toestand ten opzichte van schuld of onschuld, kwade of goede gezindheid, *jake ma i muntloeri siko*, *posompo*, *gunggo siko mami da kapinjani ngkonam*, ik kom je aan een godsordeel onderwerpen, kom voor den dag (spring uit je huis), steek je hand in onze hars, opdat we weten hoe het met je is (of je een heks zijt of niet); *mengkoni*, zich onschuldig noemen, zijne onschuld betuigen, *pengkone*, betuiging van onschuld, *linggona*, gast, vreemdeling, *munggona*, gasten hebben, *mampolinggona*, gastvrij ontvangen, onthalen; *be sako ri da kapinjani nuka siko*, er is niet eens iets waarop we je kunnen onthalen; *pinggona*, loon of geschenk dat men geeft aan de priesters voor het verrichten eener godsdienstige plechtigheid in 't huis v. e. zieke; *boela ndapelingnaka lae mupurara*, op buffelsteesch werden de bruidsgasten onthaald; *mupelinggona amungpali murtu ri djiya*, *nato o si'a jupunj*, *mami ari*, *ngpi mura* *manoe sinmba*, *ura sabungku*, *tojo manoe sinpoe*, *da mupuramba noe inenja*, *neja into simpole*, *alisi ngkabeti*, hij heeft een erkenningsgeschek gegeven voor het onhele kind, hij zeide dat hij de vader was, hij heeft een draagsarong gegeven, vervolgens een kip, een mandje rijst en een ei, waarvan de moeder pap kon maken, en dan nog een stuk geklopte boomsehors tot onderlag in de wies-singgona, van denzelfden naam, *to'nyu sinpuni pui inenja*, zijn naam is dezelfde als die mijner moeder, *kusinggona*, naamgenoot, ook gebruikt als w. t. voor woorden die geen

w. t. hebben; men kan bv. den boom *mondo*, als men 't woord niet zeggen mag; *kasinggona* noemen, omdat die boom geen tweeden naam heeft; *monrakasinggona*, tot naamsgenoet maken van, *to'ongje*; *Tomisa*, *ndapokasinggonaka koro* oet, zij heet T., ze is tot naamsgenoet gemaakt van eene rivier.

NGORA, pr. t., zie 2. *kora*.

NGOROE, pr. t., zie *koos*.

1. *NGOA* (Mor. id.); *menora*, naar boven kijken, de oogen openaan, het hoofd oplichten om naar de hoogte te zien; *penora*, plaats, tijd, wijze van opkijken, *taoe napenora niane poi oet*, iemand tot wien iedereen opziet; *ane molankka*, *ndapenokaka roja*, als men zich drank in den mond giet, kijkt men daarvoor op naar den bamboekoker; *monora*, zich groot voordoen, v. buffels gezegd, ook wel v. menschen, *dja ponora'oe noepokoro*, *dja manjepokoro*, *joenoe motetala*, je bent maar bezig te groot voor te doen, je kijkt maar toe op de anderen die werken; *kangor*, steeds maar naar boven kijkende, niet voor zich uitzierende, *melindja kangor*, loopen en maar in de lucht kijken, *rayanja kangor*, *be mandio*, zijn gemoed is als in de lucht kijkende, niet standvastig, *amungoli dja kangor*, *kantigot ta-lingajin*, dat kind legt 't hoofd maar in den nek, zijne ooren zijn onzeker (het luistert niet naar wat het gezegd wordt), *am nra setoe kangor*, *dja tuetane napenokaka*, dat jonger meisje draagt maar het hoofd in den nek, zij spreekt alleen maar mannen aan; *monpangnora*, niets doen en maar in de lucht zitten te kijken; *taoe tepangnora*, menschen die maar 't hoofd in den nek leggen, met den neus in den wind loopen (uit inbeelding).

kengga tepangnora, *maningja ndakorevi*, de buffels komen daar met den neus in den wind aan, ze zijn gewoon zout te krijgen.

oringat, *soengora*, ineens opkijkende, ineens 't hoofd oplichtende.

metingpa, het hoofd oplichten, opkijken, niet verschillend v. *wengpa*; *metingpa jukor*, *ba'et-laza nuanjia kookita*, ik keek op, maar ik zag niets; *maningpa tonji ndaki*, *toron nijkadjo*, opkijken naar de vogels in

de boomtakken; *weptingpa jakoe*, *kekitia maposo matanja*, hij keek naar mij op en toen zag ik dat zijne oogen gebroken waren; *mondjia noepdingaka*, waarvoor kijk je op? *mbalinga joenoe*, iemand den kop achterover duwen, bv. om hem te onthaken; *mbalinga*, opkijken, het hoofd in den nek leggen.

Amp. *manjora njoepokaka*, naar boven kijkende trapt men er op.

[pr. t. *lanie Naeamngor*, een huis dat zich groot voor doet. (MS.)]

2. *NGOA*, zie 1. *oa*.

NGO'a, de dikste rotan-soort van Midden-Selebes, komt zeer veel voor, gebruikt o. a. voor het maken van hangbruggen; *wengoa*, deze rotan zoeken; *penjo'a*, tijd, plaats, wijze van *ngo'a* zoeken.

NGODA, zie 1. *oda*.

NGODE (vgl. *nyde*): *kangor*, met gerekten hals en geheven kin staan rond te kijken, *kangodet lagira ri tango nyde*, het heet staat midden in het grasveld uit te kijken; *djeno io*, *io*, *nyde*, hij staat maar met gerekten hals ja, ja! te knikken (maar hij meent er niets van); *wengodetaka*, aldus rondkijken, speuren, *wengodetaka ri banon niton*, in andermans huis staan rond te kijken.

NGODJO, zie 1. *odjo*.

1. *NGOT* (vgl. [2.] *ko*): *mongot*, onbewege-lijk blijven, zich stil houden, *telatime be nueling*, *dja mongot siku poi nika be roningan*, je denkt niet om je werk, je houdt je maar onbewege-lijk, zodat het niet spoedig af is; *monlorungot*, *monloronjot*, id.

2. *NGOT*, zie 1. *ko*.

NGOEA, pr. t., zie *kua*.

NGOEDE (vgl. *ndode*, *doedi*, [enz.]): *kungode*, met het hoofd schuddende en draaiende, zoo-als iemand die zich niet beheerscht tegenover de andere seksen.

NGOEDJOE (Fijij. Tag. *ngosen*, Ilik. *nyula*, Jav. *ngundjoelek*, Mal. *ontjung*; vgl. *verroenji*, *wdio*, 1. *boeljo*, *tonjo*), uitwegdige mond, snuit, snort, *ngoenjo wjokoro-koro-ndurawika*, *osoe*, du *nagunpestil koro*, *naka nre monrotoe*, *sambaka koro*, *monrotoe* *ko'oe* *wa'a jernonjia*,

de snafel van den vogel *koro* wordt aan de handen gegeven, opdat zij zullen doen als de *koro*, want als er één *koro* roept, roepen ook al zijne makers (dus als toovermiddel om samen werking tusschen de handen te verkrijgen), *ngoenjoe osoen*, n. v. e. kruit;

maria ngoenjorja, hij heeft veel praat.

monngodjoet mbakoe, een varkensnuit heb- bend; *wengedjoe alo par*, de rijst vertoont gelijkheid met een jaarvogelboek; wordt van de rijst te veld gezegd, als ze pas voor de helft rijp is, zooals de bek van den jaarvogel, die slechts voor de helft geel is; *manpo- ngedjoe*, iets vertellen, *ne' ndapongedjoe*, 't moet niet verteld worden; *wonhengedjoe*, of *ngodjoe monhengedjoe*, met de snuiten, met de uiteinden tegenover elkaar.

monhangedjoe, den mond voortsteken, den mond zetten aan iets, ook w. t. van *ma- njoe*, drinken, *ndatngedjoe robo mboja*, men zet den mond aan den mond v. d. bamboe- koker; *nyepombetangedjoe ajekta ri apur*, het brandhout wordt met de uiteinden tegen- over elkaar in het vuur gestoken.

NGOEGOE (vgl. *ngore*, op 1. *koere*): *kangogor*, mompelend, momperend, binnensmonds spre- kend, onduidelijk pratend, zooals een troep menschen op een afstand, *dja kwadong tuor kangogor*, *ri na huananjia*, ik hoor slechts de menschen onverstanebaar praten in hunne huizen, *sika dja kangogor*, *era ngore si- nyboerwji*, je laat maar onduidelijke geluiden hooren, als een mand vol katten; *monkangow- go*, onduidelijk spreken, zodat het niet te verstaan is, momperen, brommen; *tepo- nygore*, tot mompelen, momperen gekomen, v. velen; *kangkungore*, momperat, brompot.

NGOJOE (vgl. *odjo*). Amp. v. *monjoje*, in- pakken, *monjoje bakoe*, *manwengpa ta bali*, rijst inpakken, ze in een bamboe soppin, *ngoele*; *kangot*, een schel aanhoudend geluid maken, zooals boschvarkens; *ngot*, n. v. e. krekelt; *nyngja* i *mbudjap*, *monjora* *en- nyjel*, *mbanin*, als P. meedoet aan den rei- zing, klinkt hare stem als die v. e. besch- krekelt zoo heider.

NGOELLE, ze *oelle*.

NGOELL, zie 2. *oeli*.

NGOELOE (O. Jav. *nyholoen*, Lamp. *oeloen*, Malag. *oeloma*, Ysaj. *olom*), pr. t., eigen, zelf, parall.

m. *mona*; *ngoloeke*, ik, ik zelf; *tepgoloe*, levend.

a) *ane monoke ma'ego*, als ik u roep,

b) *poi ngoloeke ngomba*, en ik tot u spreek.

c) *temono ri ambelang*, verkeerende op

sande,

b) *lingoloe ri dawolene*, levende op de wereld.

(Tor. III, 679, 29, 30)

a) *manpangoloeke parore*, het vuur aan- maken,

b) *manpandemono inuido*, het vuur doen op- leven.

NGOEMBA, zie 1. *emba*.

NGOENGKOE, zie *oenyke*.

NGOENGOMANI (uit het Saes.), verhaal.

NGOEOE, Amp., zie *koos*.

NGOE'OE, zie *oe'oe*.

NGOERA (Sang. Lamp. id., Soend. *ngora*, Tag. *moera*, Bim. *ngofa*, Mal. *moetda*): *manjora*, jong, nog niet oud, zacht om aan te voelen; van kleuren: licht; *jogo ngora*, jong boech, dat opschiet op ontboesche gronden; *ma- njora pelanja*, ze heeft eene zachte huid,

tuor manjora, een jong iemand, *manjora mangora*, lichtgeel, *baroe mangora*, jonge, strooierige, niet pikkelende palmwijn, wordt met smakelijk gevonden; *manpa- kangora*, jong maken, verjongen, *masaku- nimo pompekunja*, *manpangkangora koranja*, hij heeft zijn bijnaam veranderd, om zich te verjongen (noemt zich bv. niet meer *Papa* i *Makape* naar zijn oudere, maar *Papa* i *Linke* naar zijn jongste kind), *menioe gi- nja*, *poi nyjeritli-mpankangora tulinja*, het aantal der door hem gesnelde koppin is het 3e tiendal ingetrokken, zodat zijn hoofdloek met levendiger kleuren wordt beschilderd; *jompakangora*, „jongmaker“, heet de buffel dien een man aan eene veel jongere vrouw boven den bruidschat geeft, om haar ge- ngen te maken hem te trouwen.

manjora, *malnyngori*, veldvruchten, groenten, enz. nemen als ze nog jong zijn.

manjora *djokanja*, hij plukt zijne maïs als

ze nog jong is, *nalengorai ntae tanga*, de menschen plukken er de bladeren van, als deze nog jong zijn.

NGEROE (vgl. *ngoro*, *ngogoe*, 1. *ngere*, 2. *ngara*), zie 1. *keore*.

1. NGOJO (vgl. *ojo*, [1. *ngara*]), afgrond, ravijn, kloof tussehen twee hoogere gedeelten. *ngojo soa*, ravijn zonder water; *kengyo tana nTo Saloe Maoge*, het land S. M. is vol ravijnen; *kedangyo*, betz. als *kengyo*; *makalangyo*, met vele ravijnen, *ri kalinggonyia*, op eene plaats waar veel ravijnen zijn.

2. NGJO, zie *kjo*.
NGJOE (vgl. 1. *ngaloe*), wind, *ngioe marindo*, hevige wind, *meraoe ngioe*, de wind huilt, *ngioe mosomo*, valwind, wind die v. d. berg hellingen afkomt, *ngioe meloe*, *ngioe metombak*, gunstige wind, *ngioe metomoe*, tegenwind, *mata ngioe*, de richting vanwaar de wind komt; men noemt de windstreken naar de plaats vanwaar de wind schijnt te komen, bv. op 't Meer: *ngioe Dongi*, N. wind, *ngioe Tando ngAka*, Z. wind; aan het zeestrand: *ngioe Parigi*, N.W. wind, *ngioe Loyia*, N.O. wind; *ma-nae ngioe*, *mautoe ngioe*, de wind luwt; *ane re pai taito*: *bret*, da *nakia ngioe*, da *maderigka baroa*, als er is en we zeggen: er is niet, dan ziet de wind het en dan valt het huis om; *monngioe*, het waait, *oefja monngioe*, regen met wind.

tanngioe, windmolensje, kinderspeelgoed en vogelverschrikker in het rijstveld; een witte vogel, die vaak stilhoudt in de lucht „om te rechten met den wind“ (*mantara ngioe*); de kinderen roepen hem dan toe: *tindja lolo ngkainoe*, zet den tempel van je grootvader op (dit doet op bet beeregen der vengels, alsof de vogel palen heit); ook de naam v. twee staken, aan de uiteinden v. d. *paliduroe*, evenijdig met de dakspanten; *mantarngioe tolongkilu*, de kickeniefhout stil in de lucht, met zwak bewegen zijner uitgepreide vlerken.

NGOKO, zie *oku*.

NGOLE, zie *ole*.

NGOLI (vgl. *koli*): *mongoli*, niet veel plaats in-

nemen, v. kleine afmetingen zijn, zijn omvang tot een minimum terugbrengen, *bora mongoli kar'eng*, een mais-droogte neemt niet veel plaats in (in verhouding tot de vele mais die er aan kan hangen), *tae mongoli*, een ordelijk iemand, die geen rommel maakt, niet veel plaats in beslag neemt, *monngoe mongoli*, bescheiden praten, *monngi kengjo*, de draagtracht is nogal niet omvangrijk, *monngi kandoe doerua*, de prauw maakt zich bij 't opvaren zoo klein mogelijk, stelt slechts hare kleinste afmeting aan den stroom bloot (zooals iend. zich klein maakt, als hij door eene menschenmenigte moet dringen); *pongdi*, gering in omvang, in aantal, tot een klein getal teruggebracht, schaarsch, *mae manee*, *ane pongdi*, *koekotomo mangkeni*, al is het zwaar, als het klein van omvang is, kan ik het meenemen, *nato be manee*, *manngita kapongnyia*, hij dacht dat het niet zwaar was, toen hij zag dat 't klein van afmetingen was, *ponngolino etoeke*, het onkruid is bij mij al geen groot deel meer van den akker, *pongolino tae ri lipe*, er zijn weinig menschen meer in 't dorp; *manngongolika*, tot kleineren omvang terugbrengen, bv. door opruimen of ordelijk schikken, *ponngolika ra a nyoo loendyo*, *maini da mai liingona*, ruim den boel daar op, straks komen er gasten, *da weponngolika manngedyo*, *ngpongoli*, ge moet het klein inpakken, opdat het weinig omvang hebbe, PmB. *monngoli*, klein, fijn (MS.), fraai.

NGOMPO, zie *ompo*.

NGONDJO, zie *ondjo*.

NGONGE, zie 1. *ong*.

NGONGO (Tontomb. id., Kong. *ngongo*, mond-slijm); *wengungo monngungo*, de lippen scheef trekken, mesmulien, een scheeven mond trekken; *manngongo tae*, tegen anderen een scheeven mond trekken, *tae nangungo noe budi*, de apen trekken een scheeven mond tegen de menschen, *koeseko tae seto*, *dji nangungo jakoe*, ik heb hem toegesproken, maar hij trok een scheeven mond tegen me, *malungungo*, griezelig, onguur, onheilspellend, bv. een pad, eene rivier, die in de diepe

schaduw van het woud of van overhangende rotsen loopen, *be kodaka da najo oe mampeole rade*, *malungongo joro*, ik durf niet naar afgevallen vruchten gaan zien, het is griezelig in het bosch; *malungongo*, zich aldus voordoen, *malungongo mataja*, *naemoeni mbokoe*, zijne oogen staan hol, liggen diep, overschaduw door de beenderen.

PmB. *manngongo*, ook v. t. v. *manngoe*, droeg, verdroog.

NGOTO (vgl. *onta*), *manngoto*, spijs die gekookt moet worden rauw eten, zooals vleesch waar nog bloed in zit, visch, pisaagssoorten die men anders niet rauw eet; *bare nalandoe da kamanarya*, *dja nupangoto*, hij wachtte niet totdat het gaar was, hij at het maar rauw op; *ane aoe mesoko nakoni ngkalionia sinohentia*, *razomangoto*, als een hond iets vangt en hij eet zijn buit zelf op, dat wordt *manngoto* genoemd.

NGOTE, zie *ore*.

NGOTI; *wengoti*, zeuren, vlieën, om iets gedaan te krijgen, *kangoti*, aanhoudend zeurende om iets.

Teg. *kungoti karoe*, het varken knort, NGOTO (vgl. *ngote*, 1. *ngere*, 2. *ngara*), zie *korokoro*.

NGESA, zie *osa*.

NGOSE, zie *ose*.

NIA (uit het Boeg. *nia*, Mal. *ninti*), voortnemen, plan, bedoeling, *nia ndajakoe da moerlewa ri Saesoe*, 't is mijn voortnemen eene reis te maken naar S.; *monia*, een voortnemen hebben, *manngonia*, voortnemen zijn, *noenlyan weponitaku njo*, *ri Pala*, wat voor bedoeling hebt ge er mede naar P. te gaan? *ane kwenit*, *ane korponit*, wat ik voortnemens ben.

NIBONGI, zie *tihoengi*.

NILKA (uit het Per. door het Mak.), huwelijks naar den Mohammeda'schen ritus; *manika*, aldus trouwen; *ngupnika*, aldus uitnemen, doen trouwen, een Moh. huwelijks voltrekken of de voltrekking daarvan bijwonen, *nile* (vgl. *nile*), *amp* = B. *ruiso* (moggen), *nimbarti*, zie *timbart*.

NIMBI (vgl. *tindi* of *tombi*); *monnganinbi*, ge-

zegd van rijst die dicht opeen staat te groeien, of een hoogten stapel vormt.

panpotaioe pae lida,

padakado soekekinyia;

peole pomgrembinjia,

sape'no doenia!

als ge rijst op de aarw's oogst, zorg dan goed voor de tovermiddelen; zie eens, hoe welig ze te velde staat, ze bedekt de heele wereld!

NIMPPE; *manimppe*, goed geordend, goed opgeboord, goed ingepakt, *ane roo mokoasi*, *manimppe*, *da monpato*, als men klaar is met het schoonmaken v. d. akker en alles aan kant is, dan gaat men planten, *gropoe manimppe*, de rommel is aan kant gedaan, *bare manimppe potomanyia*, hij zit niet neigen, vouwt de beenen niet gevoeg, neemt te veel plaats in, *manimppe kinyo*, *suroe nda-pangkojo*, de draaglast is goed gepakt, hij is gemakkelijk te dragen; *manpakanimppe*, goed opruimen, in orde bij elkaar pakken, zoodat het ingepakte goed beschut is; *napakanimppe noe beutji kajoryia ri auro boeje*, *manimppe kar'eni*, *manpata ndapangpeli gori ngkani-mpeola*, de gemiddeld hond zijne slaapplaats op de bergen goed bedekt, ze is op verborgen plaatsen en moeilijk op te zoeken, zoo verborgen als ze is; *napakanimppe peti-mdjina*, hij liep zoo dat het niet te hooren was.

NIMPPOE, zie 2. *poeroe*.

NIMPPOLE, zie 1. *poloe*.

NINDRI (vgl. *ruindri*); *amp*, *manindiri*, *manu-mindiri*, koud, rillend.

NINDJA, zie *tindja*.

NINGSO, zie *panngungo*.

NINGSOELI, zie *tingkeliti*.

1. NINI, *manini*, zie *stini*.

2. NINI (uit *nini*), of *i nini*, zoo aanstands.

NIO (oogstraal), de te velde staande rijsthalmen, zooling ze nog niet geoogst zijn; *menio* (syn. m. *merie*), tussehen de halmen doorloopen bij het oogsten; *tonngio* (syn. m. *tonngitae*), de nog te velde staande rijst, in tegenstelling tot die welke reeds geoogst is.

PmB. *to manto en moninto*, w. t. v. *bawetie*, buffel.

nioe (Mar. id., vermeederen); *manioe*, spaarzaam, lang met het voedsel doende, overleggend en zuinig met de levensmiddelen; *manioe* i *Leroe*, *maoromo tooe*, *nijaoe dja paenja*, L. is zuinig, de andere menschen hebben al gebrek, maar zij heeft nog rijst; *be manioe* i *Tide*, *bar'e masae pojamo pot-nja*, *dja bolonta*, L. is niet zuinig, het duur niet lang of hare rijst is op, ze is verkwistend; *manjakunioe*, zuinig met iets handelen, iets bij beejes doen; *pakanioe mepakoni*, wees overleggend bij het te eten geven; *nadika nra saogoe ri kompo*, *manpakunioe kine'a*, *maoe sakoe'i dja lakoni*, *taepe mongkikimo kompo*, ze heeft een korrel rijst op haren buik gelegd, om haar eten voordeelig te maken, al eten we dan weinig, we voelen toch dat onze maag gevuld is; *manpakunioe katokorjia*, overleggend leven.

nioe (L.), *soemnioe* (P.), n. v. e. struik, zeer geschat als oogstmedicijn omdat hij zich veelvuldig vertakt; *ponioe*, *ponioe*, plaats waar nioe is, w. t. v. *ola*, rijstschuur, omdat daar alle pakjes met oogstmedicijn, vastgestoken met stukjes stengel v. d. *soemnioe*, worden neergelegd, Tor. II, 159, 272; *Indu* i *nTjoemnioe*, een der akkergodinnen; een heijde aan haar luidt:

Ndo i *nTjoemnioe*, *Opo*,
tampeli kami pinlongo;
Opo Ndo i *nTjoemnioe*,
tampeli sa ana lioe.

Vrouwe Ndo i nTjoemnioe.
help ons, arme stakkers:
Vrouwe Ndo i nTjoemnioe.

nipa (Mal. *nijoh*, Boeg. Mak. *nipa*), Nipa fruitens, Cl. 2460, nipa-palm, veel voorkomend in de strandmoerassen van M. Selebés; aan het strand worden de bladeren tot dakbedeking gebruikt.

nipi (Austron. Tag. Bis. Minah. t. Mag. Bag. Tob. N'gaji. *nijeh*, Mong. *nijit*, Tir. *nijeh*, Toemb. *nijis*, *nijis*, Ibo. *nijit*, Pamp. *Bik*, Ikt. *nijis*, Ibo. *karjipis*, Mal. *tipis*, *nijis*, *nijis*, *nijis*, Jar. *tipis*, Mad. *tepes*, Soend. *ipis*); *manpi*, dan. *plai*, *tijn*, *kanjip*, *dunheid*,

plathheid, *gjnheid*, *manjimo uela*, *masoe da boeloma*, de wond is al vlak, ze zal weldra dicht zijn, *barapi tooe setoe*, *manjini etinjia*, die man is een vraagel, zijne lippen zijn dan. *niri*, zie 3. *siri*.

niro, zie 1. *tiro*.
nisi, zie 3. *sisi*.
niti, zie *titi*.

[*niwongke*, pr. t., zie *wongke*.]
nja, achtergevoegd pers. v. n. v. 3e pers. enk. en mv.

njaboe, zie 1. *saboe*.

njambale, zie *sambale*.

njambé, zie 1. *sambé*.

njami, zie *lami*.

njamu, hetz. als 2. *namo*, zie aldr.

njampa, zie 2. *sampa*.

njangé, geluid v. e. knauw, v. h. neerkomen v. e. beet of slag, *uoyangti natimboje*, *kono tinjoenja*, pats! gaf hij hem een vuistslag en raakte hem op de knit; *monjanja*, kauwen, bijten, *mad nja*, *njangi*, kauwen, bijten op, *taboe mbo o njanjani ntaoe nypata*, *nakando moe ni ndajanja*, menschen die in geestvertoering geraakt, bijten op een schedel, opdat zij weer bij zinnen komen, *kanjanji*, er maar op los kauwende, *no okoe kanjanji*, *kadioe anja*, mijn hoofd knaagt als 't ware van de pijn.

njangke, zie *sangke*.

njangko (vgl. *ngkanyo*); *monjanjko*, in beweging zijn, b. v. v. water, *monjanjko ro o*, *aru komoe oso*, zijn hoofd schudt, als een vertotte suikerpalm, *monjanjko oet*, het water is in beweging; *kanjanjko*, krioelen, zich als een golvende massa voordoen, van een troep menschen of dieren; *roonjanjko*, *nijnjanjko mitimboje*, *pang*; een vuistslag geven.

njangke, zie *sangke*.

njangoe, zie *njaen*.

njanja (vgl. *nja*, *nar*), gewoonte, gebruik, *nijnjia etwengke eo*, ons gewoon, ons dagelijksch gebruik; *manjanja*, gewoon, gewend, familiair, *manjanja guga*, al te veel op zijn gemak, brutaal, vrijpostig; *manjakunjanja*, gewennen, familiair maken, op zijn gemak stellen, temmen, verwennen; *manjanjanjaki* (of *-ti*) *baela*, een buffel temmen; *ne' moe*

panjanjati aunggoedi manjioe baroe, wen de kinderen niet aan het drinken van palmwijn; *monbekunjanja manni tooe setoe*, die menschen zijn weder met elkaar bevriend geworden.

njanjae, Amp., misauren.

1. njaoe (vgl. 1. *maoe*, 3. *maoe*, *njamo*, 2. *namo*), al is het ook, al zou het ook, al ware het, *njaoe ri sambale ntasi*, *da njo'oe koetina*, al zou het ook aan gene zijde der zee zijn, ik zal het gaan halen, *njaoe noepetanganji*, *sangjae koeporonyo*, al werkt ge me tegen, ik trouw haar beest, *njaoe bar'e noepoedjoe*, ge behoef het niet in te pakken.

2. *njaoe*, zie *soe*.

njs'oe, zie *soe*.

njaoes, ook *jangoe*, *njangoe* (Bed. Nap. *kanioe*, Bal. *nyauan*, Lampr. *nyuan*), Mad. *nyaroen*, Soend. *nyroean*, Bis. *ligoan*, Pamp. *anigoen*, Tag. *lejoran*, Tob. *harinooan*, een kleine wep, die in boomholten huist en vaak in groote zwermen op zoetigheid afkomt; de larven worden gegeten; *melio njaoe*, een samengedrongen gezicht hebben, oogden, neus en mond dicht bijeen, *njaoe ndaganjo*, *ane kanya ri joemoe ntaoe mate kar'anja*, *nda-lagora*, *ndakamberosi oemanyie*, *nagabakia ndemponja*, weespennesten worden uitgehaald als ze niet op doodkisten zitten, de nesten worden aan hitte blootgesteld en be-waaid met een wasier en dan gaan de wepsen er uit.

njapi, zie 1. *sapi*.

njapo (vgl. *sapori*, steken), haar dat op de bamboe groeit en dat jeukt bij aanraking.

[Zie ook *manjipo*.]

njara (vgl. *adjaran*, *djara*, *djaranyi* en Boeg. *anjara*, Mak. *djarang*, Jar. *djaran*, wtsch. uit *adjaran*, v. *adjar*, dus „geleerd, getre-seerd”), paard; w. t. v. *toedjolo*, „overalge-zicht”, *toe raleio*, „langgezicht”, *toengka mbaki*, „deksel van de draagmand”, (lijkt op een paardrug), *njombe* (zie aldr.); *monjara*, te paard rijden, *ponjara*, tijd, plaats, wijze van paardrijden, *manponjara*, als paard gedruir-ken, berijden.

njarapi, zie 1. *sarapi*.

njawa (vgl. *naa*, 1. *nawa*), Str. B. (uit het Boeg.), ziel, onzichtbare persoonlijkheid (*tanooana*), soms ook: levensadem (*inooa*).

njebl, zie *sibi*.

[*nje*, klanknab. v. e. gonzend geluid, zoals v. e. insect of tol; *manjoe*, *monje*, *kanje*, *gonzen*.]

njele, zie *djele*.

njenje; *monjenje*, gonzen met licht geluid, zoals muggen, wepsen en derg., *kanjenje*, aldor gonzend; *manjenje koera*, de kookpot zweet door, laat een weinig water door, 't welk dan een zeker geluid geeft, als hij te vuur staat, *manjenje koera*, *mja'a*, *meboelata*, *ne' rauti*, de pot raast, hij is eengzins gebaarden, met spleetjes, koop hem niet.

njeoe, geluid v. gonzen, suizen, ook de kreet v. d. marter (*langgoe*); *menjoe*, *monjoe*, *kanjoe*, *njeoe*, *njeoe*, gonzen, suizen, oemni, *lanboer*, *pelaoer kanjoe*, bijen, wepsen, kogels gonzen; *woonjoe me' nodjo*, zzz... daar kwan den de muskietier: *manjienjeleka*, om iets heen gonzen, om iets zaniken, dreinen, *noendiaa noepnjoeka*? waar zank je toch zoo om?

njila, Amp. (uit het Boeg.), toebereide indigo.

njilo, zie 1. *silo*.

njinke, Saloen; *manjinkke*, vol; *manpa/ku*, *njinke*, vol maken.

1. *njo'e*; *menjo'e*, genoege hebben, verzadigt, overtoerd, ben zijn, *sako waroe menjo'e*, *karia mpanjoni*, zelfs de varkens waren ben, zoo-veel voedsel was er, *menjo'e rejakoe*, *bemo da peru*, ik heb er genoeg van, het raakt niet meer op; *mad nja njo'e*, genoege v. iets hebben en er zich van afwenden, *dja manjo'eno mba-roe*, *naseomemo*, *nakatoerangikamo*, *bemo na-kato manjapoerasi*, de varkens hebben er ge-noege van, ze zijn er ben van, ze trekken er zich van terug, ze kunnen het niet opmaken. 2. *njo'e* (vgl. *njome*); *monjo'e*, overbabbelen, oververtellen wat men gehoord heeft, *eurae' pounjo'e* i *Djompo pane*, zoo heeft Dj. 't zoo-eren oververteld, *tu pounjo'e*, *bounjo'e*, overver-teller, overbrengster; *manjo'e*, iets overver-tellen, *ne' e noerjo'eka joemoe*, vertel het niet over aan anderen; *kunjo'e*, steeds praatjes overbrengende.

njoede, zie 2. sooe.

njoer, Amp. = B. *njoera* (wesp).

njolo (vgl. *djolo*), langgerek, lang en niet breed, *njolo² tá'nyá*, *be manue*, *eva sope*, hij ziet er lang en gerek uit, niet fraai, als weet-ik-wal.

njomba, zie 2. somba.

njombe, gerek, langwerpig, lang en niet breed, *njombe² lio noe njara*, *pompali naae ri ana na² o njombe*, het gezicht van een paard is langgerek, als wijsletem in het bosch gebruiken de menschen *njombe*.

njome (vgl. *lani*, *nani*, 12. *njo e*), 1. *meno*; *njome²*, zinloze klanken voortbrengen, zooals die van een taal die men niet verstaat, *njome² koedonge basa ntae soe*, de taal der menschen hoor ik als zinloze klanken; *dja kanyon² pompaonyá*, hij praat maar met onverstaanbare klanken; *najonyomeka taoc*, hij spreekt in onverstaanbare taal tot de menschen.

njompoer: *kanyompoe²*, bengelende, heen en weer slingerende, zooals een kwast aan een kledingstuk of versiersel, *kanyompoe² roe-jwa mwarite*, het lange haar slingert heen en weer.

njonge, gebrom, gedreun, geratel, geklepper, *maoe maria njongnja*, *ne e moryodjo manjy-dongka*, al zanikt hij nog zoo, ge moet er niet maar willen luisteren; *njonyong²*, aldor maar dreinen, brommen, ratelen; *kanyong²*, id. *njongko*; *kanyongko²*, krieien, krioelen, *kanyongko² manoe*, *kasondonyá*, de kippen krieien dooreen, zooveel als er zijn.

njo, zie soe.

njopa, zie 2. sope.

njopo, zie 1. sope.

1. njopoe (Nass. *njofoe*; zie verder Dr. A. Lafaber. Vergelijkende klankleer v. b. Niasisch, bl. 13, *noboe*, *nofoe*, Polyn.) een baarsachtig vishet, in riviermonden, dat met de sekels zijner vinen en de sekels achter zijne kieuwen wondjes toebrengh, die spoedig pijnlijke ontstekingen worden; wordt gegeten; men onderscheidt een donkergekleurde, een lichtgekleurde en een meerkleurige soort; de laatste geeft de ergste steken. *Friederici*,

Wissensch. Ergebnisse einer amtlichen For-schungstreise nach dem Bismarck-Archipel, II, bl. 193b, in het Barrai noce, *Synanctidum horridum*; [wechl. juister: *Synanctia verrucosa*, de toovervisch of Laif, een tot de Dra-kenkoppen of Zeeuivels behoorende kleine visch].

2. njopoe, zie sope.

noe, zie too.

nođjo, (Amp.) Par. *kanoro*, mug, musket.

nodó, zie soe.

noe, verkorte vorm van *anoe*, gebruikt als stopwoord, betr. voortw. en tusschenzetsel. Zie *anoe*.

noeale, pr. t., wachten, *roē manoele joe*, we zijn slap van 't wachten, *ba masae manoe-ale*, na niet lang wachten.

noedja, *panedja*, zie toedja.

noedo, zie soe.

noet, *manoe²*, zie 1. soe.

noekoe, pr. t., verkort. v. *konoeke*, nagel, klauw, hoef.

noemboe (vgl. 2. *nombo* [op 3. *tombo*] en soe-*mboer*), plof! geluid van den doffen slag waarmede iets zwaars neervalt, *noemboe* (of: *sanoemboe*, *uoemboe*) *toedoe ri tana*, plof! viel 't op den grond, *uoemboe*, *uimemboe ri tana kanoeja*, plof! viel hij op den grond, *sanoemboe kajoekoe manaoe*, plof, vielen de kokosnoten neer, *uemboe dooe*, bang! plof! (versterking van het plofgeluid); *monembor*, met een plof neerkomen; *dja ualioemboroka manoe*, *manaoe*, *be nakita jomara*, de kippen ploffen neer, ze vielen, ze zagen de stikken (om op te zitten) niet;

anoe manaoe pai mosero, *jakwono*, *patanjan* *anoe monembor*; *Tandani*, als er iets valt en het geeft een ruischend geluid, dan ben ik het, maar als het ploft is het Tandani; *singkuembor*, in één plof allemaal neervallen, *ratoe djo singkuembor*, de doerians vallen in één plof allemaal af.

banembor, *kanembor nana*, dof grom-mel, dat soms wordt gehoord, zooals het geluid dat een aardbeving vergezelt, maar zonder aardbeving; *monembor*, het be-doelde geluid is te hooren, *anoe monembor*,

nboe, *da porene*, als dat geluid vernomen wordt, komt er droogte, *anoe madoedoe monembor*, *da re dje² a merupae bara ri taoc*, *bara ri pindeore*, als het voortdurend rommelt, dan komt er een zette over de menschen of over de dieren.

noempla, zie toempla.

noempoe, *moganoempoe*, zie soempoe.

noendja (uit *noe* en *nja*, voor *nja*, zie 1. soe) en *nja*, wat? het gewone vraagwoord voor zaken; *noendja noet o?* wat zeg je? *noendja kodjo joronyá?* wat is toeh-wel het nut er van? *noendja da takadja?* bij wat zullen we aankomen? *noendja to-onyá*, hoe heet dat ding, wat is dat voor een ding? *noendja to o ngjina ngjasi?* wat voor voedsel gebruikt de spookkap? *noendja to onja anoe ndajaka?* wat gebruikt men er voor? *be da re bara noendja?* er is heelmaal niets (te doen, te krijgen, te zien), *bara noendja?* iets, wat ook; *si-lo dja kondja?* je doet maar niets dan vragen.

noendjawa, pr. t. = B. *noendja* (wat?), vgl. de uitspr. *noendjawa* [v. *noendja*, zie Sprk.]

noendjoe, zie toendjoe.

noengka, pr. t. 1) = B. *oengka*, grens, van af, tot aan, *noengka mepuae Doinda*, volgens het zeggen v. Moeder, *noengka panoeide i Iado* (Tor. III, 696, 186), naar de uitspraak v. Moeder.

2) zie 1. toengka.

noengko, zie toengko.

noengko, zie toengko.

noene (Amp. Kaiser Babar Gorom Leti W ear Sang. Sob. id., Bent Bia Mong. Tir. Mag. Timor *noenok*, Gor. *loedoe*, Tonim. *moenoe*, Teg. *noen*, geest), alg. nm. voor boommen van het geslacht *Ficus*; van sommige soorten wordt de bast tot bleedingstof geklopt. De groote exemplaren van sommige soorten, die zich door hunne luchtwortels (*toenoe*) tot een klein bosch uitbreiden, worden zooveel mogelijk ongeedeerd gelaten; moet men ze omhakken, dan zet men voor den geest daarin (*langga*, *beko*) een offer op den grond en eenne trap om neer te dalen en verzoekt hem te

verhuizen naar den *noene ualimbue njoe* (ficus die omringd is door soe-planten), dicht bij de voormalige dorpen Patimoele en Mo apl. Soorten zijn: *n. barapa*, *n. macongi*, *n. boe ira* (van dezen *noene* wordt verteld, dat hij de vogels die in zijne takken zitten, beschermt, zoodat ze niet mogen geluid, gestikt of geschooten worden), *n. lancia*; deze soorten zijn *noene manjoko*, d. i. woeker-planten, die zich eerst aan een anderen boom ophangen en daarna dezen verlaten; *n. liri* (met kleine bladeren en vruchten), *n. wala*, *n. lero*, *n. bonto*, *n. tea*, *n. tangana*, *n. mitangasi*.

noene is soms w. t. v. *kanjoe*, bv. *soko re² sendoro ri noenonyá*, de boomhagedis heeft een kam op de schouder (*kanjoe utalikoenje*); *manoesaka*, w. t. v. *makadjoeraka* (zie *kadjo*), doen vooruitkomen, doen opschieten, voortgang doen hebben, *manoesaka taoc*, zij liepen de menschen voortgaan, zooden hen verder, *teuwoesaka*, w. t. v. *takadjoebaka*, gevorderd, verder gekomen; *gjoeka ndapa-suwoer*, het brandhout is samengebundeld.

silo nepa nati bojo, sanggori *djano toenoe*, pas zij ge op den berg gekomen, of de horens v. d. stigmata steken vooruit.

lariwoer, de binnengede der beenen, be-neden de knie, tot halverwege het onderbeen, pr. t. *kindu munganoer woe*, de bliksem Hlker Bauw.

noentoe, *monentoe*, zie 1. bentoe.

noe'oe [vgl. *na a*], *kanoe'oe*, zie 1. toe'oe.

[noeroe, zie maneroe.]

noesa (O. Jav. *Men*, id., *Pad. waha*, *Boel. noe*, *Kalag. noesi*, [tenzij *noesa* voor 1. *oesa* staat (MS)], pr. t., land, landstreek.

a) *kutale uho sa uerug*, ik dacht dat het iemand v. elders was.
b) *ko'ialoe nto sanoesunja*, ik dacht dat het iemand v. e. ander land was.

noetoe, zie 3. toetoe.

1. noewá, *monukuta*, zie 2. toewa.

2. noewá, pr. t., zie 1. toewa.

noelosi, zie 1. toli.